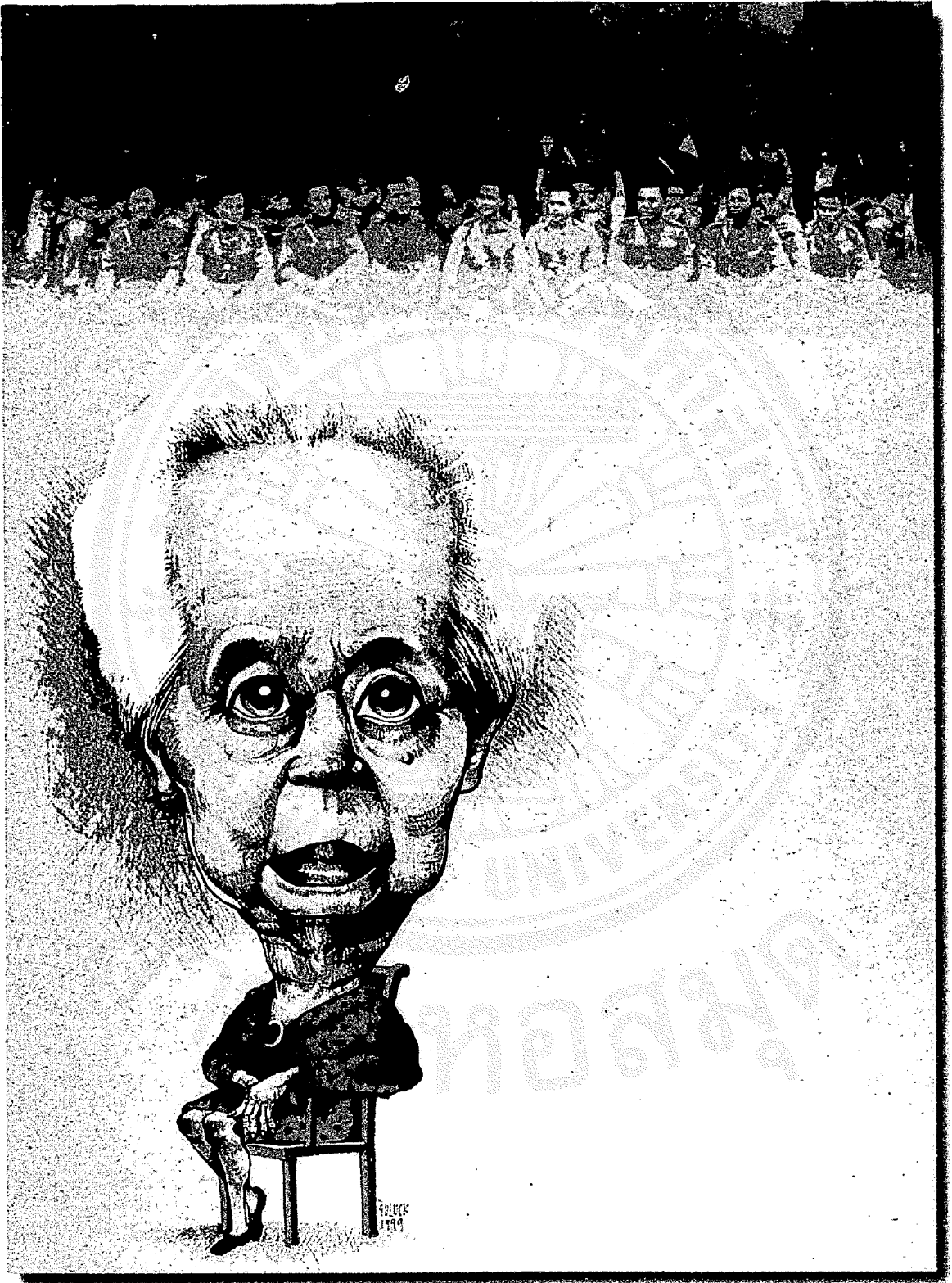

ภาพประกอบ : สุทัศน์ นุชนาน

เมืองไทยมีโรคหลายอย่างดังเล่ามา, เหมือนคนที่เจ็บเป็นโรคเรื้อรังไม่มีทางรักษา, เพราะแก้การศึกษาไม่ทันเสียแล้ว. พอหมดกำลังลงก็พอดีเชื้อโรคลูกถามมาทุกทิศทุกทางดังแล้งให้เกิดขึ้น.

ทางฝ่ายพระราชวงศ์ก็อ่อนแอลงเพราะการแข่งดีกันเอง โดยไม่ทำอะไรรักษา, ก็เลยเป็นเครื่องมือให้พวกก่อการยุยงคนให้เกลียดชังได้เร็วและสะดวกยิ่งขึ้น. เสี่ยงเกลียดเจ้าค่อยๆ เริ่มขึ้นจนถึงแสดงกิริยาเปิดเผยขึ้นทุกทีแล้วก็ลามขึ้นไปถึงพวกเสนาบดี-กับอภิรัฐฯ, มีเรื่องขุ่นเคืองกันแทบจะทุกประชุม. เมื่อเถียงทะเลาะกันแล้วก็มาเอาออกมาเล่าด้วยเห็นว่าตัวเป็นฝ่ายถูก. เรื่องเหล่านั้นก็กึกก้องต่อเติมกันยิ่งขึ้นทุกที.

มีเรื่องหนึ่งที่รู้กันดีว่า-กรมพระกำแพงเพชรฯ เสนาบดีกระทรวงคมนาคมกับพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ (ภคินี) เสนาบดีกลาโหม เกิดวิวาทกันขึ้นด้วยเรื่องเครื่องบินพาณิชย์. กรมพระกำแพงเพชรฯ เห็นว่าควรอยู่ในความควบคุมของกระทรวงคมนาคม. แต่พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ-การบินเกี่ยวข้องกับการทำแผนที่ได้สะดวก จะปล่อยให้อยู่ในมือผู้อื่นที่ไม่ใช่ทหารไม่ได้. กรมพระกำแพงเพชรฯ กริ้วขึ้นมาถามว่า-“ทหารจะไปรบกับใคร? จะไปตีเมืองหงสาวหรือ?” พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอก็โกรธว่ากรมพระกำแพงเพชรฯ ด่า..เพราะเมืองหงสาวดีเป็นเมืองมอญ, และ..ท่านบรมวงศ์เธอเป็นมอญจริงๆ. แต่นั่นมาความไม่ตรีในระหว่างท่านทั้งสองนี้ก็ขาดอย่างเปิดเผย.

กรมพระกำแพงฯ แสดงว่าเข้ากับทูลกระหม่อมบริพัตรฯ และในหลวงได้เป็นส่วนตัว. พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอมีทหารหนุนอยู่ข้างหลัง, ถ้าจะมีความเห็นอะไรขึ้น, ก็มักจะใช้คำว่า กองทัพบก the Army ต้องการให้เป็นเช่นนั้นเสมอไป. ทั้งพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอเป็นผู้เคยดูแลในหลวงมาแต่ยังทรงพระเยาว์ จึงเป็นผู้ที่เข้าเฝ้าเห็นทูลเป็นส่วนตัวได้เสมอเหมือนกัน. ในหลวงจึงทรงตกอยู่ในที่ยากระหว่างท่านทั้งสองนี้.

บังเอิญเป็นคราวเคราะห์ที่เกิดมีเรื่องส่วนตัวเข้าผสมช่วยให้เรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นได้อย่างไม่น่าเป็น. ตั้งแต่ต้นแต่สมาคมหนุ่มสาวในราชสำนักเป็นต้นเหตุ, เพราะพวกที่เฝ้าได้เป็นพิเศษ, จะไปรวมกันที่ในหลวงเมื่อไรก็ได้. การศึกษาของเด็กสมัยใหม่นี้ก็ไม่มีอะไรเป็นหลัก, นอกจากให้รู้ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสหรือภาษายุโรปประเทศเป็นอย่างดีแล้ว, ก็เรียกว่ามีการศึกษาแล้ว, และเมื่ออ่านได้ดีแล้ว, ก็มีสิทธิ์จะเลือกอ่านอะไรก็ได้ตามชอบใจ. ไม่มีใครจะเป็นผู้ชี้แจงให้เห็นประโยชน์โทษทัณฑ์ ฉะนั้นก็เป็นการอ่านหนังสือกันตามต้องการของตัวเอง.

เฟอิดูท่านโปรเฟสเซอร์ Fraud กับ Judge Lindsay กำลัง popular. พวกที่ถูกเลี้ยงให้รู้สึกว่าเป็นคน love-starving ก็ได้รับรอยยิ้มทีเดียว. ทั้งสบโอกาสที่จะได้ถกเถียงออกความเห็นกับชายหนุ่มหรือชายแก่ที่กำลังเป็นโรคหัว เช่น.....ด้วยแล้ว, ก็เป็นของยากที่จะให้หนุ่มสาวและแก่เหล่านั้นไม่ลืมตัวและหมดการบังคับใจ. ยิ่งนานวันก็ยิ่งแย่งชิงเกลียดชังกันเป็นคู่ๆ เติบโตด้วยโลกธรรมจนไม่รู้ว่ายกย่องที่ไหน. ที่แต่งงานกันไปก็คือ

เบื้องหลัง เปลี่ยนแปลง การปกครอง ๒๔๗๕

ม.จ.พูนพิสมัย ดิสกุล

๑. พระองค์อาทิตย์ฯ กับกอบแก้ว นางพระกำนัล

๒. พระองค์จุมภพพงษ์บริพัตรฯ กับ ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ เทวกุล นางพระกำนัล

๓. พระองค์จุลจักรพงษ์ฯ ตกกลางคันกับ.....ลูกสาว.....แต่เลิกกันเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะ.....เกรงภัยว่าเกี่ยวข้องกับ.....

คู่อื่นที่แย่งกันอยู่, หรือเลิกกันไปก็ยังมีความเรื่องๆ แต่ผอญาคู่หนึ่ง คือ.....ไป flite.....เข้าองค์หนึ่ง เป็นเหตุให้คนล้อและขวามขวามตา, เพราะ.....ก็มีเมียออกหน้าออกตาอยู่, ไม่ใช่เด็กๆ, คนจึงพากันเห็นไปว่า

นอกจากถูก.....นั่นมันซู่!” แล้วก็ไม่มีใครต่อไปอีก, เราได้ยินแล้วก็ไม่ได้ยินอีกอย่างอื่น, นอกจากทำให้แน่ใจขึ้นอีกว่า.....กับ.....จะเป็นมิตรกันไม่ได้จริงๆ, ยิ่งนานวันก็ยิ่งกลายเป็น.....ทรงเชื่อทั้ง.....พวกที่เกลียด.....ก็ช่วยกันหนุน.....หนักขึ้น, เสียงที่เกลียดชังใส่ความกันก็มากขึ้นทุกที.

ลงท้ายก็มีเรื่องขึ้นอีกเรื่องหนึ่งในที่ประชุม คือรัฐบาลขอให้ตกลงกันทุกกระทรวงว่าจะไม่จ่ายเงินหรือขึ้นเงินเดือนในกระทรวงของตัวเองในเวลาเศรษฐกิจเช่นนี้, เพราะรัฐบาลไม่ต้องการจะขึ้นภาษีให้ราษฎรเดือดร้อน, จึงมีทางตัดต่อนหรือหยุดใช้โดยไม่จำเป็น.

ที่ประชุมก็ยอมตกลงกันแล้วทุกกระทรวง, แต่ไม่ช้า,ก็สั่งเลื่อนตำแหน่งนายทหารในกระทรวงกลาโหมขึ้นชุดหนึ่ง, ตามกฎของกระทรวงว่าเงินเดือนขึ้นตามยศไปด้วย,ก็เสนอขอเงินเดือนขึ้นให้ข้าราชการกรมรถไฟต่อที่ประชุมว่ากระทรวงอื่นขอได้ท่านก็ขอบ้าง,แก้วว่าท่านไม่

.....กระเล่นด้วยการดูถูก.....ยิ่งกว่าจริงจัง,จึงต้องทรงรู้สึกขุ่นเคืองอยู่บ้างเป็นธรรมดา, เห็นได้ชัดแล้วว่าทรงบึ้งตึงและไม่ใคร่สวาทอะไร.

จนวันหนึ่งทุกคนไปเล่น golf ที่สวนจิตรลดา, เลิกเล่นเข้ามาเป็นคู่ๆกับ.....นั้นขึ้นไปกินน้ำอยู่บนสโมสร, พวกเรากลับทยอยๆ กันมานั่งโต๊ะในสนามรวมๆ กัน, สักครู่.....เสด็จกลับเข้ามาประทับอีกโต๊ะหนึ่ง, ข้าพเจ้าเห็นเสด็จทอดลูกไปเฝ้าและได้ยินเสด็จพ้อคร่ำครวญ.....ว่า-“อ้ายเรื่อง Constitution นั้นอะไรกัน?” และเห็น.....พระพักตร์บึ้งตันไปทางบนสโมสร, ตรัสตอบแต่ว่า-“ไม่มีอะไร.

คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ฝ่ายทหารบก

ได้ขอเงินเดือนให้ผิดกับที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว, ท่านขอเลื่อนตำแหน่งนายทหารประจำปีตามกฎหมายของกระทรวง, และก่อนที่จะออกคำสั่งก็ได้ถามไปยังเสนาบดีคลังแล้ว, คลังตอบว่าได้, จึงได้ออกคำสั่งไปเสียแล้ว จะถอนคำสั่งนั้นอย่างไรได้, ที่ประชุมปรึกษากันว่าให้รักษาคำเดิม, เป็นอันยกเลิกไม่ให้ทั้ง ๒ กระทรวงที่ขอ.

แต่นั้นมา,ก็แถลงการแก่นายทหารต่างๆ, และมี at-home-day ทุกอาทิตย์ที่บ้านถนนวิสุทธิมีพวกนายทหารทุกชั้นทุกวัยไปเล่น tennis แล้วอยู่กินน้ำชา, กินดินเนอร์แล้วเลยประชุมกันหนักขึ้นทุกที, นายทหารที่ไปประจำคือ พระยาอินทรวชิต (อาวุธ อาวุธ) พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) และพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) น้อยถึงภายหลังดินเนอร์เสมอ.

พวกเราคุ้นเคยกับ.....มาแต่เมื่อไปเชียงใหม่ ด้วย...เป็นเทศา

มณฑลพายัพอยู่จึงได้รู้จักกันดี. ครั้นท่านได้ลงมาเป็นเสนาบดี.....อยู่ใน
กรุงเทพฯ แล้ว, ท่านก็ไปมาหาสู่เราเสมอ. แต่เผอิญท่านกำลังเป็นโรคกลัวแก่
ด้วยอายุใกล้ ๖๐ ปี, แต่งงานกับ.....ชาวเขียงใหม่มาแล้วถึง ๑๕ ปีเศษ, เคย
ไปเป็นราชทูตอยู่ในยุโรปด้วยกันก็เป็นเวลานาน. มาในตอนนี่เกิดเนื้อกันจน
ทนไม่ไหว,ก็กำลังเจ้าชู้,ก็หึงจัดไม่เลือกว่าใครจนเรารำคาญ.
ข้าพเจ้าเห็นท่าไม่ดีก็เลขาเรื่องโกรธเสียจึงเลิกไปมาที่เรา.

แต่วันหนึ่ง.....ไปพบเจ้าที่ห้างแบดแมน. ข้าพเจ้าก็เดินไปดูของเสีย
ทางหนึ่ง ได้ยินแต่เสียง.....พูดกับหญิงพิลยว่า-"Hallo, หญิง. ไม่ได้พบ
กันนานเทียว!" หญิงพิลยทักว่า-"ได้ยินว่า....กำลังเป็นคนหุหรารใหญ่โตนัก
ไม่ใช่หรือ?"ตอบว่า-"ใหญ่โตอย่างไร? หัวจะหลุดจากตัวนะไม่ว่าบ้าง!"
หญิงพิลยย้อนถามว่า-"อะไรยังงั้น? ก็.....มีบ้าน, มี party ออกใหญ่โตได้
เสมอๆ. Popularไม่ใช่หรือ?"เลยชวนว่า-"ก็หญิงเองนะ, ทำไม
ไม่ไปบ้านฉันบ้างล่ะ? ไปลองเล่น tennis แล้วกินน้ำชาบ้างเป็นไร? ใครๆ เขา
ก็ไปกันได้ทั้งนั้นแหละ!" เสียงหญิงพิลยตอบว่า-"ก็.....ไม่ใช่ใครๆ เหล่านี้!"
แล้วก็ค่อยๆ เดินแยกกันไป. ภายหลังก็นึกเสียดยว่าถ้ารับเชิญไป
tennis สัก ๒-๓ ครั้ง, เราก็คงจะได้รู้อะไรบ้างเสียก่อนแล้วเป็นแน่.

ข้าพเจ้ารู้จากพระยาเสนาสงคราม ผู้บังคับการทหารในกรุงเทพฯ
(กองพลที่ ๑) ภายหลังว่า-พระยาเสนาฯ ก็เป็นผู้หนึ่งที่ถูกละทิ้งไปที่บ้าน
.....เสมอๆ และวันหนึ่งพระยาอินทรวชิตรวชิตเลขชวนไปกินของว่างที่ถนน
ราชวงศ์ก่อนกลับบ้านกัน และพูดด้วยว่า-"เจ้าคุณเขาไม่ยอมขึ้นเงินเดือนให้
เรา, จะว่าอย่างไร?" พระยาเสนาฯ ตอบว่า-"ก็จะไปว่ายังงั้น, ก็ไม่ได้นะซี!" พระยา
อินทรวชิฯ ตวาดว่า-"อู๊วะ เจ้าคุณจะยอมง่าย ๆ ยังงั้นแหละหรือ?" เมื่อเห็นพระยา
เสนาฯ มองดูว่าพูดเล่นหรือพูดจริงเขาก็เลยเปลี่ยนเรื่องแล้วชวนกลับ.

ต่อมอีก ๒-๓ วัน กินเข้าเย็นกันแล้วพอมินๆ ทวกทหารคนหนึ่งเป็น
พระอะไรข้าพเจ้าลืมชื่อ, พูดเสียงอ้อแอ้ด้วยท่าเม้าหรือเม้าจริงรู้ไม่ได้, กับ
พระยาเสนาฯ ตรงๆ ว่า-"เจ้าคุณจะเอาเก็บเขาหรือไม่เอา?" พระยาเสนาฯ เล่า
ว่าตอนนั้นรู้อยู่แล้วว่ามีคนพวกหนึ่งกำลังคิด coup กัน. พระยาเสนาฯ จึง
หยิบดาบทหารขึ้นวางกระแทกบนโต๊ะตรงหน้ากล่าวคำปฏิญาณว่า-"ข้าก็มีเลือด
จกหรืออยู่ในตัว (เป็นหลานท้าวรัชกาลที่ ๔) ทำอย่างไรข้าก็จะสู้เพื่อรักษาคำสัตย์
ที่สาบานไว้!"

เข้าใจว่าเพราะเหตุนี้เองพระยาเสนาฯ จึงถูกเรียกตัวทางโทรศัพท์. ลง
มายังเสียงอย่างเลือดเย็นในตอนเช้ามีวันที่ ๒๔ มิถุนายนนั้น.

อย่างไรก็ตาม, เมื่อมีพวกทหารเป็น.....ยิ่งกว่ายุนิฟอร์มของเขาขึ้นแล้ว.
การขบถก็กลมกลืนกันดีกับทางฝ่ายพลเรือนผู้เป็นมันสมอง. เมื่อความเห็นลง
คลองด้วยความปลุกปั่นต่อๆ กันไป. ความลับก็รั่วไหลเป็นข่าวลืออยู่ทุกวัน.
แต่-ทางการตำรวจทำรายงานกราบทูลแต่ทูลกระหม่อมบริพัตรเสนาบดี
มหาดไทยพระองค์เดียว. ส่วนทูลกระหม่อมเองก็เผอิญไม่ทรงเชื่อ. ด้วยทรง
เห็นว่ามิแต่พวก..... ๒-๓ คนเท่านั้น และหลักฐานก็ยังไม่มีพอจะลงโทษได้.
ถ้าจับแล้วต้องปล่อยไปก็จะทำให้กำเริบเปล่าๆ, จึงมิได้ทรงปรึกษาหารือกับผู้

ใหญ่เช่นเสด็จพ่อเลย. ฝ่ายเสด็จพ่อเมื่อได้คำ
ตอบจากทูลกระหม่อมว่า-ไม่มีอะไร, นอกจาก
.....มันชู้-แล้ว, ก็ไม่เอาพระทัยใส่ด้วยเข้าพระ
ทัยว่าทางกระทรวงมหาดไทยรู้ดีอยู่แล้ว, คงจะ
เอาไว้อยู่, ทูลกระหม่อมจึงไม่ทรงถือว่าเป็นเรื่อง
สำคัญอันใด.

ทั้งเผอิญเสด็จพ่อประชวรเป็นหวัด:-เล่าได้
ใหญ่ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ นั้นอย่าง
มาก ด้วยทรงเหนื่อยบอบในเรื่องการงานอยู่แล้ว,
ข้าเจ้านายในพระราชวงศ์ก็สิ้นพระชนม์ติดๆ กัน
คราวละ ๕-๖ พระองค์เสมอๆ จนในเวลาการงาน
อะไรก็มีเจ้านายประทับอยู่เพียง ๒-๓ องค์. ถึง
งานวันประสูติสมเด็จพระราชินี. ที่ ๑๐ ธันวาคม
มีเลี้ยง supper ภายหลังละครเลิกแล้วราว ๘
ทุ่มที่สวนมิสกวัน, เจ้าพระยาวรวงศาฯ เกิดมา
ทูลเสด็จพ่อว่า-วันนี้เชิญเสด็จให้อยู่เสวยเครื่อง
ว่างนั้นสักหน่อย, เพราะโต๊ะเสวยจะโหรงเหรง
เต็มที. เผอิญ supper ก็มีชูปะแน้ในเวลาทราว
๘ ทุ่มนั้น. เสวยแล้วรุ่งขึ้นสัก ๒ วันเสด็จพ่อก็
ประชวร, ปวดเจ็บในพระนาภี เสวยอะไรไม่ได้
แล้วมิใช่ขึ้นทุกวัน. วันแรกหมอดกใจว่าจะต้อง
ผ่าตัดในเวลาที่จะพระชันษาจะเข้า ๗๐ ปี. พอ
ตรวจแล้วหมอก็ขอต่ออาการโรคอีก ๔ ชั่วโมง, จึง
บอกได้ว่าเป็นหวัดในลำไส้ใหญ่, ไม่จำต้องผ่าตัด,
ให้เอาถุงน้ำร้อนวางที่ปวดไว้เสมอและห้ามมิให้
ทำงานเด็ดขาด.

วันหนึ่งทูลกระหม่อมบริพัตรฯ เสด็จมา
เยี่ยม, แม้ได้ทรงตกลงแล้วว่าจะไม่ตรัสถึงเรื่อง
ราชการเลย, เสด็จพ่อก็อดทูลถามขึ้นเองไม่ได้.
ข้าพเจ้าจำได้ว่าเรื่องป้าไม้เป็นเหตุ, พอตรัสกัน
ไปได้สัก ๒-๓ นาที ก็กลายเป็นเถียงกันยุ่ง
และเมื่อทูลกระหม่อมเสด็จกลับไปแล้ว, พระ
นาภีเสด็จพ่อเดินเหมือนกระดุกจนแลเห็นถนัด
อยู่ราว ๒ ชั่วโมงจึงหาย. แต่นั่นหมอก็ไม่ยอมให้
เสด็จอยู่ในกรุงเทพฯ พอลุกได้ก็ขอให้เสด็จออก
ไปอยู่หัวหินเสีย ๓ เดือน. เราได้เข้าบังกะโล
หลังใหญ่ในบริเวณไฮเต็ลอยู่, เพราะเสด็จพ่อ
ต้องพระประสงค์ไฟฟ้ากับน้ำที่เชื่อถือได้ว่าสะอาด
จริง. หนังสือราชการส่งไปเท่าไรก็กองๆ ไว้ไม่

(ซ้าย) พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน (ขวา) พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช

เปิดช่องออกทำงานตามหมอสั่ง.

จนวันหนึ่งในเดือนกุมภาพันธ์มีชองใหญ่ตีตราว่า-ลับด่วน-ส่งไป, เสด็จพ่อก็ทรงเปิดซองออกทรงอ่านเป็นครั้งแรก, พอเสวยกลางวันเสร็จแล้วท่านก็ตรัสกับข้าพเจ้าว่า-“เก็บของเถอะลูกพูน, พ่อจะกลับกรุงเทพฯ พรุ่งนี้!” ข้าพเจ้าตกใจทูลว่า-“ก็หมอสั่งให้อยู่ ๓ เดือน, นี่เดือนเศษเท่านั้น.” ท่านอธิบายว่า-“ราชการร้อน, พ่อต้องกลับ!” เป็นอันได้เถียงไม่ได้เราก็กลับมากรุงเทพฯ กันในวันรุ่งขึ้น.

ถึงได้ ๒-๓ วันก็พอดีประชุมอภิรัฐฯ, ข้าพเจ้าเห็นเสด็จพ่อยังซัดซบอยู่ก็ทูลว่า-“ถ้าจะเสด็จไปประชุมให้ได้, ก็ขอประทานให้สัญญาว่าจะกลับมาก่อนบ่ายโมงให้ทันเสวยไม่ผิดเวลา.” ท่านก็พยักับว่าจะพยายาม. เห็นท่านเบี่ยงคังผิดปกติ, เราก็ช่วยกันแอบจัดอาหารเป็นแซนวิชใส่หีบเล็กๆ กับซูปหนึ่งหม้อร้อนให้ไปกั้มมหาดเล็กว่าถ้าเห็นยังไม่กลับ, ก็ให้จัดส่งเข้าไปในห้องประชุมให้ได้. คอยอยู่นาน ๒ โมง เสด็จพ่อจึงเสด็จกลับมาวัง, สรงน้ำลงมาสวยกลางวัน, ข้าพเจ้าก็ทูลว่าบ่าย ๒ โมงแล้ว! ท่านข้าพระเจ้าว่าต่อว่า, ท่านก็ตอบว่า-“วันที่พ่อขอมเกาะโต๊ะประชุมตาย, ไม่กลับ!” แล้วก็ไม่มีใครทำอะไร

อีกวันนั้น.

ต่อมาก็ปั่นเรื่อย ๆ ว่า-“เรามันคนแก่, ควรจะออกให้คนหนุ่ม ๆ เขาทักกันให้เต็มที!” ข้าพเจ้าก็ไม่รู้เรื่องอะไร, จนเช้าวันหนึ่ง กรมหลวงฯ เสด็จมาที่วังด้วยรีบร้อน, พอลงจากรถก็เรียก “หญิงพูน ๆ เสด็จออกทรงส่งใบลาออกเข้าไปแล้วหรือยัง?” ข้าพเจ้าหน้าเหลืองทูลตอบว่า-“ไม่ทราบอะไรเลย!” ท่านก็กำชับว่า-“ไม่ได้นะ, ส่งไม่ได้เธอขึ้นไปกราบทูลเดี๋ยวนี้ว่าฉันขอประทานเผ้าสักครู่.” ข้าพเจ้าจัดการให้ท่านขึ้นไปบนตำหนักแล้วก็กลับมาห้อง, และไม่กล้า

ทูลถามเสด็จพ่อว่าอย่างไร. เพราะเสด็จพ่อไม่โปรดให้ผู้หญิงเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราชการ.

ต่อมาอีก ๒-๓ วัน, ก็มีข่าวลือเชื่อว่ารัฐบาลจะเก็บภาษีหลังคาบ้านตามเจ้าพนักงานจะมากะเอาเองตามใจชอบ. ทุกคนตื่นเต้นตกใจ, พอกความจริงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนเรารำคาญ, เล่าถวายเสด็จพ่อท่านก็นิ่งไม่ตรัสว่าอะไรสักคำ. ภายหลังจึงทราบที่ท่านไม่ทรงเห็นด้วยกับการขึ้นภาษีครั้งนั้น.

ข่าวโจทและสนทนากันทุกวันในเวลานั้น, ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่ารัฐบาลเจ้าทำอะไรก็ผิดไปหมด. แม้ครูฝรั่งเศษของข้าพเจ้าก็พูดกับเราว่า-“การเก็บภาษีนั้นไม่มารังเกียจ, ถ้ารู้ว่าเอาเงินนั้นไปทำอะไรที่จำเป็น!” พวกนักท่องเที่ยวที่มากันเต็ม ๆ เมืองก็พลอยเขียนลงในหนังสือพิมพ์ว่า-เมืองไทยปกครองด้วยแฟ้มมิลีเดียว, ราษฎรไม่มีเสียง! สรุปรวมความว่าเซดาเจ้ากำลังไหลลงเป็นเกรียว, ไม่มีทางดีเสียเลย.

วันหนึ่ง Mr.A. Malcom จะกลับบ้าน, มาลาพวกเรา. เขาพูดกับข้าพเจ้าว่า-“ฉันคิดว่าถึงเวลาที่ท่านจะต้องทำอะไรบ้างแล้วละ. เพราะคนธรรมดาถ้าสั่งเต็มไปด้วยความเห็นที่อยาก up อย่างไม่รู้เรื่อง. ท่านอยู่ในที่รู้ได้จึงควรจะส่งความเห็นไปให้สัดเสียบ้างจะดีกว่า!” เสด็จในเวลานั้นข้าพเจ้ากลับมาจากยุโรปใหม่ ๆ มีความเห็นเรื่องผู้หญิงกับเด็กมาเต็มพุงเหมือนกัน, ทั้งพวกเพื่อน ๆ ชาวยุโรปของข้าพเจ้าก็มีความเห็นพ้องกันว่า-ถ้าเราให้การศึกษาผู้หญิงได้ถูกต้องแล้ว เมืองไทยจะเจริญเร็วขึ้นอีกตั้ง ๑๐ ปี และเขาทุกคนรับว่าถ้าข้าพเจ้ารวบรวมหญิงไทยให้เข้าใจหน้าที่ได้เมื่อใด, เขาจะเต็มใจช่วยทำประโยชน์ให้เต็มที่.

ข้าพเจ้าก็ได้ทูลเสด็จพ่อในเรื่องนี้ว่าคิดจะลองทำ at-home-day ดูก่อนในระหว่างเพื่อนผู้หญิง ๒-๓ คน ถ้าเขาเห็นด้วยก็จะได้ช่วยกันทำต่อไป จน

ถึงเชิญเสด็จเจ้านายฝ่ายในและสมเด็จพระราชินีทรงอุปถัมภ์เป็นที่สุด.

เสด็จพ่อก็ทรงเข้าพระทัยและเห็นด้วยว่าดี, แต่ท่านตรัสบอกข้าพเจ้าว่า-
“พอยอมว่าความคิดดีและเธอก็สามารถทำได้จริง, แต่-พ่อบอกให้แค่เดี๋ยวนี้
ว่า-ไม่สำเร็จออกลูก!” ข้าพเจ้ากำลังคลั่งก็ทูลถามว่า-“ทำไม, คนที่รับช่วยก็
เป็นผู้หลักผู้ใหญ่และคนดี ๆ ทั้งนั้น.” ท่านทรงตอบสั้น ๆ ว่า-“ความอิจจาใน
เมืองไทยรุนแรงนักและเธอไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้สำเร็จ!”

ข้าพเจ้าฟังแล้วกลับมาคิดก็แลเห็นว่าจริง, แล้วท้อใจ.

ส่วนพวกนักเรียนนอกนั้นกำลังต่างพวกต่างมีสมาคมของตนขึ้นตาม ๆ
กัน. มีสมาคมนักเรียนอังกฤษ, อเมริกันและฝรั่งเศสเป็นสมาคมใหญ่, เพราะมี
นักเรียนมากทั้งคู่ใหญ่ ๆ และพวกเด็ก ๆ ที่เพิ่งกลับเข้ามา. แต่นักเรียนเยอรมัน
เป็นพวกนายทหารบกโดยมาก, และไม่ปรากฏว่าได้ตั้งเป็นสมาคมขึ้นโดยเปิดเผย
เป็นแต่เพียงรู้กันว่าคนนั้นเป็นนักเรียนเยอรมันหรือรัสเซียและก็เห็น
ขันทำทางและทรงหมวกที่ใส่กันว่ารู้ได้ทันทีว่าใครเป็นพวกไหน. ส่วนนักเรียน
เมืองญี่ปุ่นนั้นไม่ปรากฏว่ามีมากกว่าจำนวน ๑๐ คน และในพวกนักเรียนเองก็
รู้สึกกันอยู่ว่าตัวไม่ได้รู้อะไรจริงกลับมา, และประหลาดที่โดยมากไม่ค่อยชอบ
ญี่ปุ่นนัก. แม้นายทหารที่ส่งไปดูงานกลับมาก็มักจะบ่นกันว่า-เราไม่ได้รู้อะไร
จริงจากเขาออก!

สมาคมต่าง ๆ นี้มีเลี้ยงอาหาร
และเล่นละครแล้วเดินรำกันเป็นประจำ
ปี, สนุกและใหญ่ขึ้นทุกทีจนถึงเชิญ
เสด็จพระเจ้าอยู่หัว, เจ้านาย, ข้าราชการ
และราชทูต, ขนชาวประเทศนั้น ๆ
เป็นผู้ดูทูล. จะนั้นในเวลาไม่กี่ปี,
ก็กลายเป็นมีสมาคมนิยมในเมืองนั้น
เมืองนี้ขึ้นโดยที่พวกนักเรียนเองก็มิได้
คิดอะไรยิ่งไปกว่า recall their train-
ing lives, once a year.

แต่การได้ตามสมัยนิยมนั้น
แหละทำให้สนุกสนานหรือหยาบยิ่งขึ้นจน
ผลิตเพลินเกือบลืมนว่าตัวเกิดและอยู่
ในเมืองไทยแท้ ๆ! ส่วนพวกนักเรียน
ในก็คลั่งตามไปจนสุดขีด.

ที่จริงพวกที่หัวเบา ๆ ก็น่าจะรู้
สึกว่าถูกเหยียดอยู่บ้าง, เพราะการ
งานที่จะเข้าสมัครทำ ก็มักจะถูกถาม
ว่ามี degree อะไรบ้างหรือเปล่า? ซ้ำ
การแต่งงานที่เป็นทางดังตัวชนิดหนึ่งก็มักจะถูกผู้หญิงปฏิเสธ say No! ถ้าไม่
เป็นนักเรียนนอก, ไม่มีเงินเดือนเกิน ๒๐๐ บาท, และไม่มีรถยนต์นั่งคู่!!
ตอนหลังนี้นักเรียนอังกฤษและฝรั่งเศสมีออกจะจาง ๆ ลง, ด้วยผู้หญิงโดย

พระยาพลเทพยุทธเสนา (พจน์ พลไชยอิน)

มากมักจะยืมแต่กับพวกนักเรียนอเมริกัน! ผู้ใด
มีญาติพี่น้องกลับจากนอกใหม่ ๆ ก็เป็นผู้หรรษา
ด้วยมีคนเข้ากลืนมรรคใคร่เลี้ยงดู, แต่ถ้าบุรุษ
หนุ่มของเขานั้นไปตกหลุมที่หนึ่งที่ได้เสียแล้ว
การ popular ของพี่น้องก็ตกไปด้วยในทันที.

พวกเราเคยรับอย่างนี้มาแล้ว, เพราะเรามี
พี่น้องผู้ชายหลายคนและล้วนแต่ตกลงมาแต่
สวรรค์ชั้นอังกฤษและอเมริกาเสียด้วย, จึงต้อง
นั่งช้าและสังเวชใจพร้อมกันอยู่เสมอ ๆ. พวกนัก
เรียนจึงต้องกระวนกระวายไปเรียน-เมืองนอก-
ให้จงได้, และคำว่า-เมืองนอก-นี้ แม้เพียง
สิงคโปร์, ปีนัง, ฟิลิปปินส์, ฮองกง, ก็เรียกว่า-
นอกแล้ว!

เมื่อความปรารถนาอันแรงกล้าในเรื่องไป
เรียนนอกขึ้นถึงสุดขีดแล้ว สถานทูตต่าง ๆ ก็
ย่อมจะต้องแสดงกรุณาช่วยเหลือรับส่งให้ด้วย
ทุนพิเศษหรือรางวัลพิเศษเป็นธรรมดา, ความรู้
ความนิยามในเรื่องต่างประเทศก็เจริญอย่างหน้า
มือ. ความเข้าใจในที่นี้จะรู้เรื่องบ้านเกิดเมืองนอน
ของตัวเองก็สูญสนิท. ถ้าใครกล้าสะกิดก็แปลว่า
เป็นคนเร่ร่อนเก่าเกินสมัย. เป็นอันคำว่า-ไทย-
ลงมืออยู่แต่โครงกระดูกอันปราศจากวิญญาณ!
จะนับถือโรคชนิดใด ๆ จะเข้าเกาะเกาะพันธุ
อย่างไร, ก็ไม่เป็นสิ่งที่ยากนัก.

อีกประการหนึ่งยังมีหนึ่งฉายที่กำลังเจริญ
เป็นพูดได้และมีสีสันงดงามเข้ามาเมืองไทย
เกือบทุกอาทิตย์. การเรียนด้วยดานี้ มีทั้งคุณ
อนันต์และโทษมหันต์. อย่างไรก็ตาม, เป็นสิ่ง
หนึ่งที่ช่วยให้คนไทยลืมนตัวได้จนน่าขันน่าทุเรศ.
Fashion, Manner และ Moral เป็นหนึ่งฉาย
ไปหมดในเร็ววัน. การสนทนากันในที่ทุกแห่ง
เต็มไปด้วยเรื่องกินเลี้ยง, ดูหนังและเดินรำดื่ม
cocktail. ถ้าเป็นเรื่องจริงจังก็คือเรื่องจะหาเงิน
ใช้ให้พุ่มเฟือยโดยไม่ต้องลงทุนทางกายใจอย่าง
ไร, และในที่สุดก็กลายเป็นทาสของเงินไปได้
ง่าย ๆ โดยไม่รู้ตัว. Spirit ของคนส่วนมาก
โดยจะเพาะบุคคลชั้นสูงเป็นอยู่อย่างเกินไปใน
เวลาหลังเช่นนี้ จึงไม่เป็นการประหลาดเลยที่จะ
เกิดมีอะไรขึ้นอย่างไรก็ได้ทั้งนั้น.

ถึงเวลาใกล้กำหนดงานเปิดสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ในวันที่ ๖ เดือนเมษายน มีเสียงเล่าลือขึ้นอีกว่าในวันเปิดสะพานนั้นพวกนักเรียนกฎหมายจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ, ถ้าไม่ได้ก็จะเลยเอะอะดังดังกันขึ้นในวันนั้นด้วย.

ข้าพเจ้าได้เฝ้ากรมพระกำแพงเพชรฯ ที่สนาม golf ก็ทูลถามว่า-“เขาจะมีอะไรกันในวันที ๖?” ท่านทรงตอบว่า-“ไม่มีอะไรหรอกปะ. เชื้อฉันทะ!” เราก็ไม่ได้นึกว่าอะไรต่อไป. ถึงวันงานก็พากันไปดูงานพระราชพิธีอันอยู่บนตึกริมสะพาน. เห็นแปลกตาอยู่ที่หวัททหารมหาดเล็กรักษาพระองค์. ดูท่าทางจึงขังกวดขันติดกับที่เคยมา. เราก็คิดกันแต่ว่าเขาระวังเหตุการณ์ไม่ประมาท. แต่ตัวข้าพเจ้าเองมีความรู้สึกประหลาดในวันนั้น. พอเห็นพระเจ้าอยู่หัวทรงพระดำเนินขึ้นไปจุดเทียนบูชาพระบรมรูปที่เพิ่งเปิดออก, ทรงเครื่องทรงพระสังวาลย์สายเดียวกัน. เกิดรู้สึกเหมือนใครบอกว่า-นี่คือเลือดหยดหลังของพระบรมรูปนั้น! แล้วน้ำตาข้าพเจ้าก็ไหลออกมาโดยไม่รู้สึกตัว. จนหญิงเหลือหัวเราะว่า-“ดูเจ้าพี่ซี. ฟิลิกจริง ๆ!”

งานเสร็จแล้วได้ ๒-๓ วัน. ในหลวงก็ทรงเล่าให้เจ้านายฟังว่า-ข้าพเจ้าเสด็จกลับเข้าพระราชวัง. ท่านทรงเห็นราษฎรแก่ๆ ยกมือขึ้นถวายบังคมบนหัวแล้วร้องออกมาว่า-“ทูลกระหม่อมแก้ว!” เป็นรอยว่าโล่งที่ไม่มีอะไรตามเสียงลือ.

ถึงเดือนพฤษภาคม. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปพักยังพระราชวังไกลกังวลที่หัวหิน. เราก็มองไม่เห็นแปลกเพราะในหลวงต้องทรงพักอยู่เสมอโดยจะเพาะในเวลาภายหลังงานการใหญ่ๆ แล้ว. ด้วยใครๆ ก็รู้ว่าไม่ทรงแข็งแรง. แต่เรารู้เมื่อไปอยู่ปิ้งแล้ว-ก่อนที่จะเสด็จหัวหินคราวนั้น. ในหลวงทรงทราบแน่นอนว่า.....

....กับทหารบกคิดจะเอารัฐธรรมนูญให้จงได้ในเร็ว ๆ นี้ จึงเสด็จไปหา.....ถึงบ้านเป็นไปรวดเร็วด้วยพระองค์เอง, และทรงขอ.....ว่า-อย่าเพ่อเอะอะไปเลย. พระองค์ท่านจะเสด็จไปร่างรัฐธรรมนูญที่หัวหิน. และจะแต่งกรมหมื่นเทววงศ์ฯ ไว้ให้ทูลชี้แจงกับทูลกระหม่อมมบริพัตรฯ ทางนี้เพื่อให้ทรงเห็นดีด้วยให้จงได้. ถ้าตกลงกันได้เรียบร้อยแล้ว พระองค์ท่านจะเสด็จกลับมาพระราชทานรัฐธรรมนูญในเดือนกรกฎาคม.ถวายเวลาเพียงวันที่ ๑ กรกฎาคมนั้น ก็เป็นอันเสด็จไปหัวหินและกำลังร่างรัฐธรรมนูญอยู่จริง ๆ ในเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง.

ทางฝ่ายเราไม่มีใครรู้อะไรเลย. จนถึงงานวันประสูติเสด็จพ่อในวันที่ ๒๑ มิถุนายน ซึ่งปีนี้มีพระชนม์ครบ ๗๐ ปีบริบูรณ์. เราก็มีงานดังเคยมา คือวันที่ ๒๐ สวดมนต์ รุ่งขึ้นวันที่ ๒๑ เลี้ยงพระ แจกของบ่าวทั้งวัง. ตอนเย็นมีน้ำชาอย่าง Buffet แล้วแต่ใครมาก็รับประทานได้ทั้งไทยและชาวต่างประเทศ ไม่มีเลือกชั้นบรรดาศักดิ์ทั้งหญิงชาย. ข้าพเจ้ายังจำหน้าพระเหี่ยมหาญตึกนายทหารบกได้ดีดต. เพราะเขามองดูเราอย่าง look down และเกลียดชัง

ทหารเรือคณะผู้ก่อการฯ กำลังอ่านแถลงการณ์ของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

จนเราเองรู้สึกแปลกใจ ส่วนพวกฝรั่งนั้นทุกคนสนุกสนานกันตามเคย. Mr. & Mrs. Aspinall ถึงออกปากกับเราภายหลังว่า-“ไม่นึกเลยว่าวันนั้นจะเป็นวันสนุกครั้งสุดท้าย.”

เสด็จพ่อได้ทรงรับ congratulation มากมายตามเคย, แต่ที่ได้รับพิเศษก็คือลายพระราชหัตถเลขาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากหัวหิน. เสด็จพ่อทรงรับแล้วตรัสกระซิบกับข้าพเจ้าว่า-“ในหลวงท่านจะไม่ให้ท้อออก!”

รุ่งขึ้นวันที่ ๒๓ เป็นวันเลี้ยงบ่าวที่ทำงานเหนื่อยแล้วในวันงาน. แล้วมี

หนึ่งพูดให้ดูในท้องพระโรง, พวกพระองค์หญิงลูกทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ก็เสด็จมาด้วย, และยังได้หัวเราะตลก Laurel & Hardy อยู่ด้วยกันจน ๒ ยามก็กลับ. จานขามที่ใช้ในงานเราก็ก้างวางไว้บนโต๊ะยังไม่ทันเก็บเข้าตู้, พอถึงเวลาขึ้นเข้านอนก็วันที่ ๒๔ มิถุนายนทีเดียว!

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับมาถึงกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟในวันที่ ๒๔ มิถุนายน เวลา ๒ ยาม เมื่อเขาขึ้นรถไปครองทางกรุงเทพฯ ไว้แล้วได้ ๒ วันกับ ๑ คืน เพราะมัวมีการเจรจากับหลวงสุทธาสัย (บุง สุทธาสัย) นายทหารเรือที่นำเรือรบพระร่วงออกไปรับเสด็จกลับจากหัวหิน. เขาเล่าว่าหลวงสุทธาสัย กินเหล้าหน้าแดงขึ้นไปเฝ้าจากเรือรบ, แม้เช่นนั้นเวลาเห็นในหลวง, มือยังสั่นและพูดจาอีกอักๆ. ทางหัวหินเองก็เผชิญมีกรมหลวงสิงห์ฯ เสนาบดีกลาโหมไปตากอากาศอยู่ที่นั่น และพระองค์องค์ลงกฎ เสนาธิการกลับจากตรวจการทางใต้, มาถึงหัวหินพอดี, จึงเข้าไปรวมเฝ้ากันอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับมาถึงกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟในวันที่ ๒๔ มิถุนายน

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเสด็จไปประทับที่วังไกลกังวล ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๐๒

อย่างไรก็ตาม, ในหลวงไม่ยอมเสด็จกลับมากับหลวงสุทธาสัย, โปรดให้โทรเลขสั่งจัดรถไปรับเสด็จดังเคยมา.

ทางกรุงเทพฯ อะอะว่าพวกก่อการเอากำลังรถกระป๋องกล่อตังรักษาสถานที่ของเขาคือชั้นๆ และรายทางเสด็จตั้งแต่สถานีจิตรลดาจนตลอดทางถึงวังสุโขทัย. แม้อย่างนั้นคนก็ยังไปคอยรับเสด็จในหลวงอยู่แน่นจนถึงเวลา ๒ ยาม, เสด็จถึงก็ตรงไปยังวังสุโขทัย, เพราะพระที่นั่งอัมพรสถานที่เคยเสด็จอยู่, อยู่ในเขตพระที่นั่งอนันตสมาคม ซึ่งเขายึดเป็นที่บัญชาการเสียแล้ว.

รุ่งขึ้นคณะรัฐบาลใหม่ก็เข้าเฝ้าและทูลเกล้าฯ ถวายรัฐธรรมนูญ

ชั่วคราว. ในหลวงทรงรับไว้ขอแก้ไขบ้างก่อน.

เล่ากันว่า-ในหลวงทรงพระกันแสงเมื่อเห็นพระยาตรีวิสารวาท (หุ่น ชุนตระกูล) และตรัสว่า-“คาหุณ, แกร์แล้วไม่ใช่หรือว่าฉันจะให้รัฐธรรมนูญ! ทำให้จึงต้องทำให้ฉันอับอายเขาถึงเช่นนี้!” พระยาตรีวิสารวาท ก็ร้องให้ทูลตอบว่า-“ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้รู้เห็นด้วยเลยจริงๆ!” และมีหลายคนที่ย้ายในหลวงจนร้องไห้เหมือนกัน.

พอกลับกันแล้ว, ในหลวงก็ประชวรพระวาโยถึงสลบ ต้องฉีดยาและถวายการพยาบาลอยู่ตลอดเวลา.

วันที่ ๒๘ เข้า เจ้าพระยาวรวงศาฯ เสนาบดีกระทรวงวังรีบมาเยี่ยมเสด็จพ่อที่วัง, และมาคว้าเขาให้เสด็จกลับมาวังตามพระเจ้าอยู่หัวทรงขอให้ปล่อยแล้วหรือยังด้วย. เจ้าพระยาวรวงศาฯ บอกข่าวในหลวงกับเราว่า-“วันก่อนนี้นักกว่าจะไม่ได้กลับมาไว้เสียแล้ว! พอมันกลับกันแล้วก็สลบเลย!!” พูดแล้วแกก็น้ำตาไหล, แล้วรีบกลับไปทำธุระอื่นๆ อีก.

ครั้นทางราชการตกลงกันได้เรียบร้อยแล้ว, ก็เริ่มต้นพูดกันอีกเรื่องทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ซึ่งยังถูกขังอยู่ในตำหนักราชฤทธิรุ่งโรจน์หน้าพระที่นั่งอัมพรฯ.

คณะเปลี่ยนแปลงการปกครองเกลียดชังทูลกระหม่อมฯ กับกรมพระกำแพงเพชรฯ ถึงสั่งว่าถ้าจับเป็นไม่ได้ให้ฉีดยาตาย. แต่เมื่อกรมพระกำแพงเพชรฯ เสด็จกลับมากับในหลวงแล้วก็เป็นอันแต่เพียงถูกคุมอยู่ที่วัง, แล้วพระยามโนฯ กับพระยาตรีวิสารวาท ไปตรวจบาปบุญชั่วช้าโกงหรือเปล่าเท่านั้น. เมื่อพบแต่หนักก็เลยปล่อยไม่เอาใจใส่ ส่วนทูลกระหม่อมบริพัตรฯ นั้นเขาจะขอขังไว้ตลอดพระชนม์, และจะขอริบทรัพย์สินสมบัติไว้ว่าเพราะมั่งมีนัก! ในหลวงทรงขอผ่อนผันให้เป็นเพียงแต่เนรเทศและยอมให้รับเอาวังบางขุนพรหม (ซึ่งเป็นที่สมเด็จพระชนกพระราชทานด้วยเงินส่วนพระองค์เอง) ไปเป็นของรัฐบาล. พระยามโนฯ และพระยาพหลฯ พุดจากับพวกหมื่นๆ อยู่จนเป็นผลสำเร็จ. พี่สาวข้าพเจ้า ม.จ.จงจิตรถนอม และหญิงมารยาตร

เคยอยู่ในวังประจำสำนักนี้มา, พอรู้ข่าวว่าเขาจะเนรเทศก็ต่างรีบไปยังวังบางขุนพรหม, แต่เข้าไม่ได้เพราะทหารล้อมวังไว้แข็งแรง. เขาอธิบายว่า เพราะจะมีคนทำร้าย, อนุญาตให้รถท่านถาวรฯ ผู้เป็นพี่ชายท่านหญิงประสงค์ฯ (Princess Paribatra) และเป็นเพื่อนนักเรียนกับพระยาโมทนา เข้าออกในวังนั้นได้แต่ผู้เดียว.

รุ่งเช้าวันที่ ๔ กรกฎาคม มีเสียงเอะอะว่าจะเสด็จขึ้นรถที่สถานีบางกอกน้อย. ครั้นถึงเวลาจริง, กลายเป็นเสด็จไปจากสถานีจิตรลดาเวลาบ่าย ๒ โมง. มีรถทหารพร้อมด้วยปืนกลปืนกลไปทางหน้าและหลังรถไฟกระบวนที่เสด็จนั้น. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระบริพัตรสุขุมพันธุ์ก็ต้องเสด็จไปจากเมืองไทย, พร้อมด้วยกรมหลวงทิพยรัตน์ฯ เสด็จนำ, หม่อมเจ้าประสงค์สม พระชายาซึ่งประสูติเป็นผีในท้องอยู่แล้ว ๑๗ ปี. พระธิดา ๕ พระองค์, พระโอรส คือพระองค์จุมภญา กับหม่อมราชวงศ์พันธุ์ทิพย์ ชายา และหม่อมเจ้ามารศรี ธิดามีอายุได้ ๑๐ เดือน, หม่อมสัมพันธ์กับหม่อมเจ้าชายและหญิงอีก ๒ องค์.

พระยาปฏิพัทธ์ภูบาล (คอยู่เหล ณ ระนอง) ขออนุญาตตามไปส่งคนหนึ่ง. และหลวงทิพยาฯ มหาเถรเล็กในกรมอาบโอดขึ้นรถไฟตามไปได้อีกคนหนึ่ง. ข้าหลวง, มหาเถรเล็กนอกจากนั้นค่อยๆ ตามกันออกไปโดยรถไฟ-เมล์ธรรมดาที่ละ ๒ คน.

รถพิเศษกระบวนนี้ไม่ได้หยุดที่ใดนอกจากเดิมน้ำหรือรอหลักด้วยจำเป็น. จนรุ่งขึ้นถึงชายแดน, เขาก็เชิญเสด็จลงจากรถไฟ. เหมือนแซะทิ้งออกไปนอกเมืองทั้งแปดไม่มีโดยมิได้ใดถามช่วยเหลือประการใดถึงชีวิตในภายหลัง!

ทูลกระหม่อมเสด็จตรงไปพักอยู่ที่เกาะปันงั, ได้พวก ณ ระนอง คือพระยารัตนเศรษฐี และพระยารัษฎาฯ ช่วยดูแลอยู่ตลอดจนเสด็จออกจากปันงัเพื่อไปเที่ยวหาที่จะอยู่จริง ๆ. ซึ่งในที่สุดเห็นพร้อมกันว่า-บันดุง-เป็นที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่ซื้อที่และปลูกเรือนเป็นที่ประทับแต่นั้นมา.

ถ้าจะเล่าถึงชีวิตของทูลกระหม่อมพระองค์นี้แล้ว, ผู้ที่รู้จักจริงๆ จะต้องใช้คำว่า-น่า

สงสารยิ่งกว่าเกลียดชังถึงจะเอาชีวิตจิตใจ.

พระองค์ประสูติในวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๔ จากพระมารดาที่ควรจะเรียกว่า-ผู้เป็นเจ้าทุกชั้นเห็นโลกนี้คับแคบแล้วก็เก็บหอมรอมริบไว้เลี้ยงแปดมีสี่เพื่อให้สบายโดยลำพังส่วนพระองค์. ในเวลาทรงพระเยาว์ก็เห็นแต่ทุกข์ของพระมารดา, ครั้นเสด็จไปศึกษาในยุโรป ก็เพิกเฉยถูกส่งไปอยู่ในสำนักพระเจ้าโกเซอร์เซอร์มอนี, กลับมาเพิ่มบารมีในทางเข้าไม่ได้กับพระเจ้าแผ่นดิน. จนต้องระวางพระองค์อยู่เป็นนิตยภัต. ทางราชการทหารเรือของพระองค์ก็เรียกได้ว่าไม่มีอะไรจะทำมากมายนัก. จนเวลานั้นตอนเสด็จกลับมาบ้านเมืองแล้ว, เวลาของพระองค์ก็เปลืองเปล่าไปหลายปี, เพิ่งจะได้มาทรงงานใหญ่ได้รับผิดชอบในเรื่องบ้านเมืองเต็มที่ในรัชกาลที่ ๗ นี้เอง, จึงเป็นธรรมดาที่จะต้องขาดความชำนาญและ over-work ได้ง่าย ๆ. ในตอนหลังนี้เกือบไม่มีเวลาจะได้ทรงพักผ่อนเลย, เพราะนอกจากทรงเป็นเสนาบดีมหาไทยซึ่งต้องมัวงานหนักประจำอยู่เสมอแล้ว, ยังทรงละทิ้งทางสภานายกของกาชาดสยามไม่ได้, ทั้งต้องประทับเป็นประธานในที่ประชุมแทบทุกชนิด และพระเจ้าอยู่หัวเองก็ไม่ทรงแข็งแรง จึงต้องเพิ่มการเป็นผู้แทนพระองค์ขึ้นอีกอย่างหนึ่งด้วย. การเจ็บการตายของใครๆ ก็ต้องทรงดูแลเอื้อเฟื้อ. ลงท้าย

พระอนามัยของพระองค์เองก็เฉียวซีด. เสด็จพ่อเคยทูลเตือนอยู่เสมอว่า-ให้วาง ๆ ที่ไม่สำคัญเสียบ้าง, มิฉะนั้นงานจะเสียเพราะหัก. แต่ท่านก็ไม่ทรงฟังตรัสแต่ว่า-ไม่ทำก็ไม่มีอะไรทำ

ผู้ที่เกลียดกลัวคำว่า-ทุเบา, ขี้เหนียว, ทักคนไม่ทั่วถึง, แต่มีคนโกรธมากในตอนเกิดขบถนี้ว่าเป็นเพราะทูลกระหม่อมไม่ทรงเชื่อและไม่สั่งจับเสียให้ทันทั่วทั้งที่. มีนายโปลิศคนหนึ่งพูดกับข้าพเจ้าว่า-“พิดี, เราตามมันมาตั้ง ๓-๔ เดือนแล้ว, ท่านไม่เชื่อได้! ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นกับทูลกระหม่อมแล้ว, กระหม่อมจะไม่ส่งสารเลยจนบัดเดียว!” แต่ทูลกระหม่อมท่านตรัสว่า-“ที่เราเคยฝึกหัดมาให้เชื่อในเกียรติ

ของยูนิฟอร์ม!” และเคยตรัสว่า-“ฉันอาจจะทำผิดได้ดังคนสามัญทั้งหลาย, แต่ฉันไม่เคยทำชั่ว!” ซึ่งเป็นความจริง.

ถ้าจะพูดถึง quality ของเจ้าฟ้าแล้ว, ข้าพเจ้าเห็นว่าแม้จะทรงได้รับความสุขและความสูงกว่าโลกธรรมดาเกินไปก็จริง, แต่ไม่มีพระองค์ใดที่ขาดศีล

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขุน สุนทรภู)

ธรรมหรือหิริโอตตัปปะเลยสักพระองค์เดียว. โดยจะเพาะทูลกระหม่อมบริพัตรฯ พระองค์นี้ ข้าพเจ้าได้คุ้นเคยกับพระองค์ท่านถึงบอกได้ว่าทรงมีชีวิตอันน่าสงสาร, เพราะแม้ในแฟมมิลี่ก็เกือบจะเรียกได้ว่าไม่มีใครรู้จักกับใครจริง. ทั้งนี้ อาจจะเป็นด้วยการเลี้ยงดูและเหตุการณ์ต่างๆ กันก็เป็นได้. เสด็จแม่ทรงนั่ง, เสด็จน้ำแห้วหา, แต่ทรงเป็นช่างอย่างวิเศษ. ทูลกระหม่อมฟ้าหญิงพระเชษฐภคินีทรงเป็นหญิงที่วิเศษทั้งพระรูปและพระคุณสมบัติสมกับพระนามที่

รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินไทย พ.ศ. ๒๔๗๕

ว่า-กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์, แต่ก็เฟื่องฟูขึ้นพระชนม์เสียก่อนที่จะได้มีเวลาทรงช่วยพระอนุชาให้เป็นประโยชน์ได้. หม่อมเจ้าประสพสมพระชายาก็มีการศึกษาแต่อย่างสมัยหนึ่ง และมีพระโอรสธิดาเกือบทุกปีจนร่างกายชุดโหรมนเป็นฝืนท้องเรื้อรัง, ไม่มีทางจะอบรมพระโอรสธิดาได้ด้วยประการใดๆ. ต่างพระองค์ก็ต่างแยกกันไปอยู่กับเสด็จย่า ๒ พระองค์บ้าง, อยู่กับพระพี่เลี้ยงนางนมบ้าง. พระโอรสเสด็จไปโรงเรียนตามธรรมดาแล้วก็เสด็จไปเมืองอังกฤษแต่ชันษา ๑๒ ปี. ส่วนพระธิดา ๕ พระองค์นั้นเมื่อเติบโตขึ้นแล้ว ละแฉ่งยาก็ทรงหาครูภาษาไทย, ภาษาอังกฤษ, ภาษาฝรั่งเศสมาสอนที่วังทุกวันเป็นเวลาถึง ๔ ปีเศษ, ได้เรียนรู้ภาษาต่างประเทศอย่างดียิ่ง, ถึงอ่านเขียนได้เช่นภาษาของตนเอง, แต่ไม่มีที่มุ่งหมายว่าจะเรียนไปสำหรับทำอะไร.

แม้เมื่อทูลกระหม่อมบริพัตรฯ เสด็จไปอยู่ในต่างประเทศแล้ว การเปลี่ยนแปลงฐานะของพระองค์, เช่นเคยทำงานไม่มีเวลาพัก, ก็กลายเป็นไม่มีอะไรจะทำ, หันไปทางแฟมมิลี่ที่ต่างคนต่างคิดต่างไปและต่างอยู่. ฉะนั้น แม้ในเวลาตกทุกข์ได้ยาก, เวลาของพระองค์ก็เปลืองไปโดยปราศจากประโยชน์อีก. ในตอนหลังได้ทรงแปลหนังสือเรื่องอิเหนาชาว และตรัสกับเสด็จพ่อว่า

เสียค่ายที่ทรงตั้งด่านเส้นทางนี้เข้าไป. ทูลกระหม่อมทรงเบิกบานในเวลาที่มีใครไปเฝ้าเพื่อเยี่ยมเยียน, มีสมเด็จพระพันวัสสา, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครฯ, พวกเรา, พระองค์นี่ และพระยาดำรงแพทยาคุณ (ชื่น) ทุกคนที่ได้ไปเฝ้ากลับมาบ่นสงสาร และรักใคร่ในพระองค์ยิ่งขึ้น, เพราะเห็นถนัดว่าความดีของพระองค์มีเกินกว่าที่จะต้องได้รับทุกข์โทษถึงเพียงนี้.

เมื่อเสร็จกิจเนรเทศทูลกระหม่อมบริพัตรฯ แล้ว, ความเกลียดโกรธของพวกก่อการก็ค่อยบรรเทา ลง, เพราะพวกทหารเชื่อว่าในหลวงทรงเป็นคนอ่อนแอ, เขาคงจะจัดการได้ด้วยง่าย. แต่พวกพลเรือนบางคนยังมีความแค้นเคือง เพราะต้องการสมบัติของพวกเจ้า, ซึ่งเขาเข้าใจกันว่า-มันมีทุกคนไป. แต่มีบางคนคัดค้านว่า-ถ้าบริพัตรฯ ก็จะเป็นการกระทำของใจยิ่งกว่าต้องการธรรมบุญ. จึงตกลงกันแต่เพียงขอให้ตัดทอนลงทุก ๆ ทาง, เพราะอ้างว่าไม่มีทุนจะทำให้นบ้านเมืองเจริญได้.

อย่างไรก็ตามพอเหตุการณ์สงบลงแล้ว, พวกก่อการก็มีความปลาบปลื้มในความสำเร็จของเขาเป็นธรรมดา. ต่างคนต่างเปิดความจริงออกมาเล่าว่าใครได้ทำการสำคัญ ๆ อย่างไรบ้าง และทางฝ่ายข้าราชการเก่า ๆ ก็เล่ากับได้ออย่างเรื่องที่แล้ว ๆ ดังเราได้รู้ต่อมาดังนี้ :-

เมื่อพวกก่อการเรียกทหารมารวมที่ในลานพระบรมรูปทรงม้าว่า-จะซ้อมรบย่อย-ในเวลาเช้ามีด ๔ น.แล้ว, พระยาพหลฯ ก็ยืนอ่านความประสงค์ให้แถวทหารฟัง, จบแล้วนายทหารผู้ร่วมคิดก็เอาปืนพกออกชี้ถามพวกนายเป็นคณ ๆ ไปว่าจะเข้าด้วยหรือไม่? ทุกคนหมดทำก็ยกมือยอม.

มีนายร้อยตรีทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์คนหนึ่ง, ชื่อพุด พยายามถอยหลังเข้าไปในสนามเสือป่า, ในเวลาที่กำลังยิงตรวจและขนของ

กันอยู่, แล้วค่อยๆ คลานไปลงสระน้ำว่ายข้ามไป
ขึ้นอีกทางหนึ่ง, จึงออกถนนได้ แล้วรีบไปยัง
กรมทหารของตน, และรายงานเหตุการณ์นั้นแก่
ผู้บังคับการ คือพระยาสุรเดชา (จิต สุวรรณ
เทมีย์) นักเรียนเยอรมันเพื่อนพระยาพหลฯ,
เพื่อเวลาที่ร้อยตรีพุฒเดินไปถึงกรมเป็นเวลา
ที่เขาจับเอาทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ไปเสียแล้ว,
พระยาสุรเดชา จึงไม่รู้จะทำอย่างไรนอกจากรวม
กำลังคุมเชิงอยู่.

ครั้นพอเขาจับคนสำคัญอื่นๆ แล้ว, เขาก็
เรียกตัวพระยาสุรเดชา ไป, และพระยาพหลฯ
เองมาอธิบายและเกลี้ยกล่อมพระยาสุรเดชา,
แกก็ถอดหมวกทหารออกฟาดและตอบว่า-“อ้าย
พจน์, กูเป็นทหารของพระเจ้าจอมเกล้าฯ กูไม่
เสียสบบาล! ตั้งแต่เป็นเพื่อนกับมึงมาจากโรง
เรียนนายร้อย, กูเพิ่งเห็นวันนี้เองว่ามี...!”

พระยาพหลฯ คอดกหันไปซบซิบกับพวก
ห้อง, แล้วทหารถืออาวุธก็มาเชิญพระยาสุรเดชา

ไปเข้าห้องข้างแต่โดยดี, จนเรียบร้อยแล้วเขาก็ปลดแอกออกจากทหาร, เพราะ
เป็นเพื่อนกันมาแต่เด็ก, พระยาพหลฯ จึงวิ่งวนขอให้รับตำแหน่งเจ้าเมือง
เป็นพลเรือนอยู่ทางใต้, เมื่อท่านบรรดเดชกลงมา, ข้าพเจ้าพบพระยาสุรเดชา
ที่สงขลา, แกหัวเราะบอกกับข้าพเจ้าว่า-“เขาไม่บอกให้กระหม่อมรู้ได้! ถ้ารู้
ก็ได้ไปร่วมวงกับเขาแล้วซี!!” ต่อมาไม่กี่ปีแกก็เจ็บตาย.

ส่วนร้อยตรีพุฒนั้นถูกจับสงสัยว่าจะก่อการ, และถูกยิงตายในบ้านข้าง
วัดโสมนัสนี้, ว่าต่อสู้อย่างไรในปี พ.ศ. ๒๔๘๑, ลูกเมียเล่าว่าพอเขามืด
โพลิตก็กรูขึ้นไปบนบ้าน, ขอดันและคุมตัวจะเอาไป, ร.ต.พุ่มตอบว่า-“เดี๋ยวไป
แต่งตัวก่อน.” พอหันหลังจะเข้าห้อง โพลิตคนหนึ่งก็ยกปืนขึ้นยิงเอาคือๆ,
อนิจจา!

เมื่อจับใครต่อใครครบต้องการแล้ว, และเชิญพวกห้องที่เห็นชอบด้วยมา
ได้พร้อมแล้ว, เขาก็เรียกพวกกรูฐบาลเก่าที่เหลืออยู่ คือ :-

๑. กรมเทววงศ์ฯ กระทรวงต่างประเทศ
๒. พระองค์ธานีฯ กระทรวงธรรมการ
๓. พระองค์ศุภโยค กระทรวงคลัง
๔. เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ กระทรวงยุติธรรม

ทหารคณะผู้ก่อการฯ กำลังอ่านแถลงการณ์ของคณะราษฎร ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
สำเร็จในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕

รัชกาลที่ ๗ และสมเด็จพระราชินี ประทับที่หน้าพลับพลาสูง ในคราวงานฉลองรัฐธรรมนูญ วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕

๕. พระยาราชวรานุกูล (วิน) ปลัดพลุฉลองกระทรวงมหาดไทย (เสนาบดี ถูกจับไปแล้ว)

๖. เจ้าพระยาพิชัยญาติ กระทรวงเกษตรธิการ

๗. เจ้าพระยาวรวงศาพิพัฒน์ กระทรวงวัง

รวมทั้งปลัดพลุฉลองทุกกระทรวงด้วย. ให้มาพร้อมกันที่พระที่นั่งอนันตสมาคม แล้วหัวหน้าผู้ก่อการก็อธิบายความประสงค์ที่เปลี่ยนแปลงให้ฟัง. แต่ข้อใหญ่ใจความนั้นคือ กล่าวหาประเทศ ๒ ข้างจะไม่ยอมรับรองรัฐบาลใหม่. จึงขอให้กรมเทววงศ์ เป็นผู้บอกกล่าวให้ตามทางการ.

กรมเทววงศ์ฯ ตอบว่า-ท่านอยู่ในคณะรัฐบาลของสมเด็จพระปกเกล้าฯ ฉะนั้นไม่มีสิทธิจะบอกกล่าวในนามของผู้อื่นได้. ก็เป็นอันหมดได้เถียง. พุดโรเรฯ กันไปแล้วพวกรัฐบาลเก่าก็ลากลับ. ขาเดินผ่านห้องที่ข้าขังพลุกระทรวงมหาดพิพัตรฯ ไว้ออกมา. บางคนถายคำนับ. บางคนทำไม่เห็น.

ส่วนกรมหลวงสิงห์ฯ เสนาบดีกลาโหมกับทหารเรือนั้นตามเสด็จในหลวงกลับมาพร้อมกับพระองค์อลงกฎ เสนาธิการ. ถึงกรุงเทพฯ ไปอยู่ยังไม่มีการจับ. พวกทหารเรือที่อาศัยอยู่ในวังคุยว่าพวกเขาไม่ยอมให้จับ. และเพราะกรมหลวงสิงห์ฯ เป็นน้องกรมหลวงนครไชยศรีฯ ผู้จัดตั้งทหารบกพวกนี้มา. เขาจึงไม่จับ. แต่พวกทหารในพระที่นั่งอนันตสมาคม บอกกับเลขานุการ

เสด็จพ่อว่า-"เจ็บจนเกือบจะตาย, ขี้เกียจไปเอา มาทำความเข้าใจให้!" แต่พระองค์อลงกฎ เสนาธิการนั้นพอหลงจากรถไฟก็ได้รับขึ้นรถทหาร ตรงไปเข้าห้องซึ่งได้พระที่นั่งอนันตสมาคม. ในวันนั้น. พวกทหารและตำรวจคนสำคัญๆ ถูกขังอยู่หลาย วันจนเรียบร้อยแล้วจึงได้ปล่อยและถูกปลดเลย.

พอดึกค่ำเขาก็ประกาศชื่อพวกรัฐบาลใหม่ ทางวิทยุ. มีพวกเสนาบดีชุดเก่าและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ๆ หลายคน. ต่างอธิบายว่า-จะปล่อยแต่พวกเด็กๆ ไป. ก็เกรงว่าจะไม่มีใครรั้งไว้และจะพากันฉิบหาย. แต่มีบางคนที่ยินดีด้วยเห็นว่าจะทำได้จริงๆ อย่างที่ฝันไว้. พระยามโนฯ กับพระยาศรีวิสารฯ เป็นผู้เข้าในหลวงได้ก่อน แล้วเลยเป็นคนกลางประสานความเข้าใจในระหว่างในหลวงกับรัฐบาลใหม่. ในไม่ช้าท่านทั้งสองนี้ก็เห็นว่าในหลวงยังมีประโยชน์อยู่ไม่ใช่น้อยๆ จึงแนะนำให้ทางฝ่ายผู้ก่อการขอพระราชทานอภัย. และก็พากันไปหลายคน. เว้นแต่พระยาทรงสุรเดช (เทพ)

ด้วยเห็นว่าน่าอายในการรับผิดชอบนั้น. ในหลวงก็พระราชทานอภัยและกลับปรองดองกันได้โดยสุจริต-แม้ไม่หมดทุกคน. ในหลวงทรงตั้งพระทัยช่วยจริงๆ ที่จะให้เป็นไปในทางรัฐธรรมนูญอันเที่ยงแท้, เพราะได้ทรงชวนเจ้านายบางพระองค์ให้ช่วยเขาจริงๆ มีกรมเทววงศ์ เป็นต้น.

วันหนึ่งหญิงเหลือบกับท่านจึงว่า "อ้อ, รัฐธรรมนูญนี้, น่ากลัวจะแบนมากกว่านูน!" (นูนสะกดอย่างนี้ แปลว่า สูง) กรมเทววงศ์ทานกลับเอ็ดเอวว่า-*"เธออย่าพูดอย่างนี้กับในหลวงท่านนะ ท่านกำลังเชื่อแน่วว่าจะสำเร็จได้. ถึงกับชวนฉันแน่วว่าให้ช่วยเขาหน่อย!"* หญิงเหลือก็ทูลว่า-*"ก็ดูไปก็แล้วกัน."*

พระยามโนฯ เองก็เล่าให้เราฟังที่ป็นว่า-*"ในหลวงท่านเป็นคนซื่อจริงๆ นะหม่อม, กระหม่อมเคยทดลองท่านมาแล้ว. แต่เจ้าพวกเด็กๆ มันโกรธเสียแล้วมันก็เห็นเป็นผิดไปหมด. ไม่ว่าเรื่องอะไร, พอเราบอกไว้ในหลวงท่านเห็นว่าอย่างนั้นๆ มันก็ตั้งต้นเหี้ยไ้ตรงกันข้ามเสียทีเดียวแทบทุกเรื่อง!"*

อย่างไรก็ตาม, เมื่อเรื่องลงรอยพอออกเดินทางกันได้แล้วก็เกิดมีหนังสือพิมพ์ออกใหม่กันจนนับไม่ถ้วน. ใครอยากพูด, อยากด่า, อยากซักชวน, อย่างไรก็ไปหาหนังสือพิมพ์. ฉะนั้นในไม่ช้าเราก็ได้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าพวกก่อการเองก็มีความเห็นไม่ตรงกันทั้งหมด.

ในเวลานั้นเริ่มมีคนงานรวมกัน-หยุดงาน-อย่างยุโรปขึ้นมา และผู้ที่แค้นการ strike เก่งคือ Mr.J. Knudtzon ผู้จัดการบริษัทรถรางไทย และในเวลา ๒-๓ ปีต่อมาการ-หยุดงาน-ก็กลับซาไปเอง. เมื่อความเห็นต่างๆ มีมากขึ้นด้วยฤทธิ์เสรีภาพแล้ว, ความเห็นนั้นๆ ก็นำไปแยกทางกันไปเป็นพวกๆ จึงเกิดแยกกันเป็นคณะๆ ยิ่งขึ้นทุกวัน, แล้วต่างพวกก็ต่างสืบกันจนไม่รู้ว่าเป็นใคร.

เมื่อพระราชทานรัฐธรรมนูญชั่วคราวในวันที่ ๒๗ มิถุนายน และทรงช่วยชี้แจงเหตุการณ์อยู่จนถึงเดือนตุลาคมแล้ว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เสด็จออกไปประทับยัง

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ครั้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ขณะเกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง

พระราชวังไกลกังวลหัวหิน.

เราอยู่ที่นั่นกันก่อนแล้ว ๔ เดือน, ถึงวันเสด็จจึงไปรับเสด็จที่สถานีหัวหินพร้อมกับคนทั้งหลายเต็มสถานี. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงจากรถไฟแล้วทรงแวะพักท่ายตั่งแต่พระสงฆ์ไปจนถึงราษฎรสามัญอย่างทั่วถึง. ดวงหน้าของคนในที่นั้นมีน้ำตาเต็มอยู่ในดวงตาเกือบไม่เว้นตัว, เขามองดูในหลวงของเขาด้วยความรักและสรวลจากใจจริงๆ.

แต่นั้นมา, พวกรัฐบาลก็ลงไปเฝ้าเรียนพระราชปฏิบัติกันอาทิตย์ละครั้ง มีพระยามโนฯ พระยาศรีวิสารฯ และนายประยูร ภมรมนตรี เป็นประจำ. แต่บางครั้งพระยาพหลฯ ก็ออกไปเองกับหม่อมเจ้าวรรณไวทยายา

กร วรวรรณ ที่มีวิชาพิเศษ. พระยาพหลฯ เคยกราบทูลในหลวงว่า-แม้จะพระราชทานรัฐธรรมนูญเอง, ก็ต้องมีกรยึดอำนาจ, เพราะพวกตัวรู้ดีว่าถ้าพระราชทาน, ก็ไม่ทรงเลือกพวกของตัวเอง. แม้พระยาทรงสุรเดชผู้ไม่ยอมขอโทษ ก็ออกไปเฝ้าครั้งหนึ่งกับพระยามโนฯ และกลับพอใจที่ได้รู้จักกับในหลวงจริงๆ. ใครอยากเฝ้าเมื่อใดก็กราบทูลขอเฝ้าได้. แต่พวกก่อการเองยังแค้นแค้นอยู่. พวกที่ได้เฝ้ารู้จักแล้วกลับมาคุยว่า-*"ในหลวงท่านก็คนที่รู้จักเหตุผลอย่างเราๆ มีเอง!"* แต่พวกที่ไม่ยอมเฝ้าก็คิดเถียงว่า-*"พอมันแคะไฉ้เสวยเข้าหน่อย, มันก็กลายเป็นพวกเจ้าไปหมด!"*

ในไม่ช้าก็กลายเป็นเกิดก๊กขึ้น ๓ ก๊ก คือ-

๑. พวกเกลียดเจ้าด้วยประการทั้งปวง.
๒. พวกรักเจ้า, มีข้าราชการเก่าๆ และราษฎรในหัวเมืองเป็นพื้น.
๓. พวกเป็นกลางๆ, คือไม่ชอบเจ้าแต่เห็นว่ายังเป็นประโยชน์อยู่, มีพวกทหารและข้าราชการที่เห็นด้วยกับพวกเปลี่ยนแปลงโดยมาก.

พวกหลัง ๒ พวก, พอมีทางจะเข้าพึ่งพิงกันได้, แต่ก็เป็นที่เหตุให้พวกแรกคิดการรุนแรงขึ้นทุกที. ลงท้ายเขาก็ต่างคนต่างหาพวกและคิดผู้กันเอง จนมีนักสืบ (spy) และนักพิฆาต (training murderer) เกิดขึ้นชุกชุมในที่ทุกแห่ง, เช่นเรื่องพระยาเสนาสงคราม คณะชาติถูกกลบยิงอีกเป็นต้น.

ในที่สุดพวกเจ้าก็ต้องนั่งคอยเป็นสัตว์ที่จะรับบาปนั้นทุกวันนี้!

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ที่หัวหินเป็นพื้น. เสด็จกลับเข้ามากรุงเทพฯ แต่เวลามีการงาน. เมื่อประทับอยู่ได้ราว ๑ เดือนก็ถึงงานเฉลิมพระชนมพรรษา.

หญิงเหลือนี้ออกขึ้นมามีได้กราบทูลไว้ว่าจะทูลเกล้าฯ ถวายบทเพลงที่ได้ทำแผ่นเสียงไว้, จึงทูลถามเสด็จพ่อว่าจะทำอย่างไร? ท่านตรัสว่าให้ทำไปถวายเองกับข้าพเจ้าก็แล้วกัน.

ฉะนั้นในตอนเย็นวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ นั้นเอง, ข้าพเจ้าก็เอาขวดปักดอกไม้เล็กๆ ๑ ใบ, และหญิงเหลือท่อนหนังสือใส่พานไปทูลเกล้าฯ ถวายยังสวนจิตรลดาที่ประทับในเวลานั้น.

เป็นครั้งแรกที่เราจะได้เฝ้าในหลวงจะเพาะตัวตั้งแต่เกิดเรื่องมาแล้ว. ใจเราจึงเต้นด้วยกลัวว่าจะเก็บความรู้สึกไว้ไม่อยู่. ไปกลางทางเรต่างคนต่างสัญญากันไปว่าจะไม่ร้องให้เป็นอันขาด, และจะไม่พูดถึงเรื่องที่แล้วมาเลยจนคำ.

เมื่อรถเราถึงวังเห็นรถพระที่นั่งเทียบที่อยู่แล้วจะเสด็จเปิดตึกในโรงพยาบาลศิริราช, เราเข้าไปคอยอยู่ในห้องบันได, ด้วยเกิดใจว่าจะได้เฝ้าแต่ในเวลาเสด็จผ่านไปขึ้นรถ และคงจะไม่เวลาพูดจาอะไรได้เกินจำเป็น.

แต่พอนั่งอยู่ได้ครู่เดียว, มหาดเล็กคนหนึ่งถึงลัญจนาภิเษกมาถามว่า-“ฝ่าบาทจะเฝ้าพระองค์ใด?” หมายความว่า-ในหลวงหรือสมเด็จพระราชินี. ข้าพเจ้าตอบว่า-“ทั้งสองพระองค์.” เขากลับขึ้นไปกราบทูลแล้วลงมาบอกทันทีว่า-“รับสั่งให้เชิญเสด็จข้างบน.” เราก็ลุกตามเขาขึ้นไป, ด้วยใจเต้นแรง.

ข้าราชการ-ทหารและประชาชนมาร่วมชุมนุมกันในสนามพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕

พอโผล่เข้าไปในห้องเฉลี่ยซึ่งที่รัชกาลที่ ๖ เคยเสวยกลางวันนั้น, ก็เห็นในหลวงทรงยืนทอดพระเนตรรูปอยู่ข้างฝาพระองค์เดียว. ใจข้าพเจ้าหายวูบเมื่อในหลวงทรงหันพระพักตร์มา, เพราะไม่เคยเห็นทรงชุดสีเหมือนจี๊ดังเท่าวันนั้น.

ข้าพเจ้าหมอบกราบแล้วก็ทูลว่า-“หญิงเหลือเอาหนังสือมาถวาย.” ในหลวงประทับลงบนพระเก้าอี้แล้วทรงรับหนังสือไปเปิดทอดพระเนตรและตรัสว่า-“อ้อ, ดี. ฉันกำลังอยากได้อะไรที่เดียว.” นั่งกันไปครู่หนึ่ง, แล้วในหลวงก็ทรงตั้งต้นขึ้นว่า-

“เมื่อวันที่ ๒๔ ฉันไปเล่น golf เข้า, ไม่เคย drive หนึ่งเดียวขึ้น green ที่หลุม ๘ ซ้ำกลิ้งไปหยุดอยู่ข้างหลุมเสียด้วย. แต่พอเดินไปถึง green, หลวงประเสริฐ (ราชองครักษ์) ก็ถึงด้วย, หน้าแก่ตื่นเล็กล็กบอกว่า-“เกิดขบถขึ้นแล้วในกรุงเทพฯ เชิญเสด็จกลับ” ฉันกำลังจ้องอยู่แต่ที่ลูก golf เลยตอบออกไปว่า-“เดี๋ยว, ขอเอาลงหลุมก่อน” แกกลับเอ็ดเอวว่า-“ไม่ได้, ต้องเสด็จกลับเดี๋ยวนี้! ฉันก็เลยต้องทิ้งไม้ตามแกมา. ยังนึกเสียดายไม่หาย!”

ท่านทรงพระสรวลในเรื่อง golf แล้วก็ค่อยๆ ชาลงเป็นเสร์ว. หน้าตาเราสองคนจะเป็นอย่างไรไม่รู้, รู้สึกในใจแต่ว่าความเจ็บปวดมันกลับมาอีกจนอยากครวญคราง. ข้าพเจ้าหยิบขวดยานัตถ์ออกมาดมอย่างกลืนใจ, ก็พอดีได้ยินเสียง “อือๆ” อยู่ข้างๆ หันไปดูเห็นหญิงเหลือกำลังสะอื้นหมอบกราบทูลขอโทษในหลวงอยู่ว่า-“หม่อมฉันขอประทานโทษที่โกรธและว่าไม่ดีฝ่าพระบาทเสียอย่างไม่มีดี. บัดนี้, เห็นแล้วว่าถ้าไม่ทรงผ่อนผันก็ตายกันหมดแล้ว!” ข้าพเจ้าหมดทางกลืนเลยหมอบปิด

หน้าร้องไห้แงๆ อย่างเด็กอยู่ด้วยกันกับหญิงเหลือเป็นพักใหญ่.

พอหยุดได้, เงยหน้าขึ้นก็เห็นขอบพระเนตรในหลวงแดงก้ำและท่านก็ตรัสต่อไปว่า--“ที่จริง, วันที่ ๒๔ นี่ก็อยู่ข้างที่ทำให้รู้จักใจคนจริงๆ, ไม่เช่นนั้นคนดีและไม่ดีปะปนกันจนไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร!”

หญิงเหลือเลยกราบทูลต่อไปว่า--“อย่าทรงเชื่อพวกเหล่านี้, เพียงแต่กราบทูลถึงเรื่องที่เขาเอาเด็กพ่อไป-ไว้ที่ไหนอย่างไร-ก็ปดเสียแล้ว!” แล้วเธอก็เล่าถวายถึงเหตุการณ์ทางนี้, ที่เกิดขึ้นในพระที่นั่งอนันตสมาคม.

ในหลวงตรัสว่า--“ใครจะติเตียนเกลียดชังอภิรัฐฯ นั้นไม่ถูกเลย, เพราะฉันเป็นหัวหน้าควรจะได้รับผิดชอบแต่คนเดียว!”

ในที่สุดหญิงเหลือก็กราบทูลขอว่า--“ที่หม่อมฉันเล่าถวายนี้, ขอประทานอย่าทรงเล่ากับพระยามโนฯ เพราะจะเข้าใจไปว่ามาทูลฟ้อง, ที่กราบทูลนี้ก็เพราะอยากให้ทรงทราบความจริงเท่านั้น.”

ในหลวงก็ทรงรับและตรัสว่า--“เห็นจะถึงเวลาไปเปิดศึกแล้ว!” แล้วก็เสด็จขึ้น, เราที่ทูลลากลับมาในเวลาเสด็จขึ้นไปแด่พระองค์.

ต่อมาเราก็ได้เฝ้าแต่เวลาที่อยู่หัวหิน, ในเวลาที่ทรงพระดำเนินเล่นตามชายหาด, บางคราวก็ทรงแวะเสวยน้ำชาตามบ้านที่ทรงคุ้นเคย, และครั้งหนึ่งได้ตรัสเล่าให้เราฟังว่า-พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์เขียนจดหมายมาถวายว่า-พระเจ้ายอร์ชที่ ๕ มีพระราชดำรัสกับพระองค์จุลฯ ถึงเรื่องเปลี่ยนแปลงว่า-ที่จับเด็กพ่อและเอาออกเสียจากราชบัณฑิตยสถานนั้นเหลวไหลเต็มที่, เพราะอายุก็ถึง ๗๐ ปีแล้วและราชบัณฑิตยฯ ก็

มิได้เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไร, ทั้งตรัสถามด้วยว่า-พูนกับพิลัยถูกจับหรือเปล่า?

บางคราวเราก็ได้เฝ้าที่สนาม golf และโปรดให้ตามเข้าไปดูหนังในพระราชวังบ้างเป็นครั้งคราว.

อย่างไรก็ตาม, พวกเราได้มีโอกาสชิดกับราชสำนักมากขึ้นกว่าก่อนๆ, เพราะหัวหินเป็นหัวเมืองและไม่ใหญ่โต, จึงเหมือนกับคนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน, ทั้งเหตุการณ์ก็ทำให้เราต้องติดต่อกันด้วย, ทั้งนี้เพราะพวก excremisis ส่งพวกห้องออกไปคอยหาเรื่องอยู่เสมอ, ยิ่งเวลาที่พระยามโนฯ สั่งปิดสภาผู้แทนชั่วคราว และหลวงประดิษฐฯ ถูกส่งไปยุโรปด้วยแล้ว, ยิ่งมีพวกที่เกะกะเฝ้าเงินออกไปแจกจ่ายแก่หัวหน้าพวกทางใต้เป็นระยะไปตามทางรถไฟ, พวกนักสืบทุกสายก็เคลื่อนไหวคลาด, ราษฎรถูกขูดขูดเข้าก็แยกเป็นพวกขึ้นทุกที, ส่วนมากรู้ดีว่าจะเป็นภัยแก่บ้านเมืองของเขา, และต่างก็หันมาทางในหลวงยิ่งขึ้นทุกวัน, บางพวกก็มาเฝ้าอย่างเปิดเผย, แต่บางคนไม่กล้า, ลงท้ายมีคนทุกพวกอยู่ในที่ทุกแห่ง, เราจึงได้รู้เรื่องต่างๆ อยู่เสมอ.

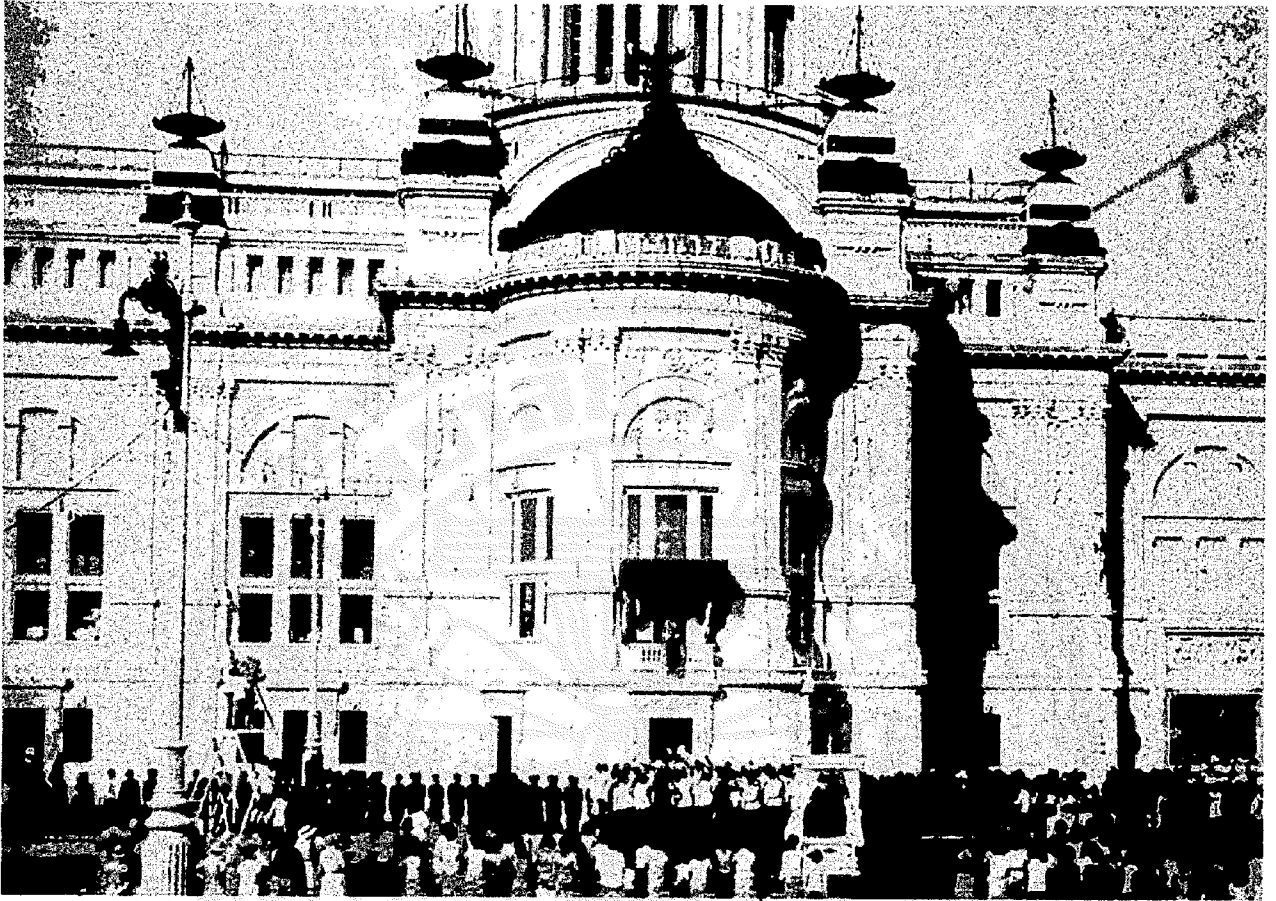
วันหนึ่งได้ข่าวว่ารัฐบาลได้ซื้อปืน ป.ต.อ.มาใหม่, จะให้นำมาลองยิง

คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ฝ่ายทหารเรือ

ถวายทอดพระเนตรที่เกาะหลัก, แต่เห็นว่าที่ประทับไม่ดีพอ, จึงจะจัดเรือพระที่นั่งจักรีมารับเสด็จจากหัวหินและถวายให้เป็นที่พักในเวลาที่เสด็จไปเกาะหลักคราวนี้ด้วย.

พอใกล้เวลาเสด็จได้สัก ๒-๓ วัน, บ่าวเราคนหนึ่งซึ่งเคยเป็นนายสิบทั้งตำรวจและทหารมาแล้ว, จึงมาหาข้าพเจ้าหน้าตาตื่นเดินวิงวอนว่า--“ฝ่าพระบาทช่วยกราบทูลอย่าให้เสด็จได้หรือไม่? เกล้ากระหม่อมไปกินเหล้ากับอ้ายพวกนี้มันเมา, ได้ความว่ามันจะล่อเอาท่านไปทำร้ายในเรือพระที่นั่ง!” ข้าพเจ้าหัวเราะพูดว่า--“ก็แกล้งเหวี่ยง, มันก็สนุกใหญ่ละซี.” เขาหันหน้าว่า--“ไม่ใช่กระหม่อม, กระหม่อมยังไม่เมา, หอเข้าไปพบมันๆ ก็มาพอมันๆ อยู่แล้วกระหม่อมก็เลยทำเมาคุยกับมัน, มันบอกที่เดียวว่า-ให้คอยดูการเปลี่ยนแปลงใหม่อีกครั้งในเร็วๆ นี้, และพอให้มันดื่มหนักขึ้นหน่อยมันก็จะชวนให้เจ้าพวก

ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชวังดุสิต เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว ได้เสด็จออกสีหบัญชร พระราชทานพระบรมราชาโองาสให้คณะราษฎรข้าราชการทหาร พลเรือน และประชาชนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ซึ่งต่างก็เปล่งวาจาถวายสดุดีต่อองค์พระประมุขด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

และเล่ายกยอว่ามันจะทำให้ป็นต้นในเวลาขัด, เป็นเหตุบังเอิญ. จริงๆ กระหม่อม, ขอให้ทรงเชื่อเถิด!”

ข้าพเจ้าขอบใจที่เขามายก และตอบว่า-“ฉันจะทูลได้อย่างไร? และท่านจะเชื่อหรือ?” เขาก็นิ่ง. พอถึงเวลาข้าพเจ้าจะไปรับหนังสือพิมพ์ที่สถานีรถไฟกับหญิงเหลือ, ข้าพเจ้าก็เลยตรงไปหาพี่วิบูลย์ฯ ที่บ้านท่านก่อน และเล่าให้ฟังว่าได้ยินมาอย่างไร, เพราะพระยามโนฯ มอบปณิสาลับในหัวหินไว้ให้ขึ้นตรงต่อท่านวิบูลย์ฯ. ท่านตอบขอบใจที่เราไปส่งข่าวและบอกแต่เพียงว่า-คอยดูไปก่อน.

ครั้นรุ่งขึ้นจะถึงวันกำหนดเสด็จ, จึงได้ข่าวว่าในหลวงไม่ทรงสบาย, เสด็จไม่ได้. พวกรัฐบาลจึงสั่งให้พวกทหารเมืองเพชรบุรีลงไปดูท่านั้น. ต่อมาอีก ๒-๓ วัน ข้าพเจ้าพบพี่วิบูลย์ฯ ท่านจึงหัวเราะด้วยและบอกว่า-“ฉันรู้ก่อนเธอไปบอกแล้ว!”

ในเดือนธันวาคมที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ตามทางราชการ, เขาจึงมีงานใหญ่อย่างมโหฬารของเขา และเมื่องานแล้วเขาก็คุยกันว่า-ในหลวงทรงเซ็นพระราชทานด้วยพระหัตถ์ต้น และสมเด็จพระราชาดำรงฯ เองก็หน้าซีดเสียดยอานาจ! แท้จริง, ทั้งสองพระองค์ก็รู้แล้วว่าเป็นเหตุที่จะพาบ้านเมืองไปสู่ความ.....มากกว่าจะดี. แต่ไม่มีทางจะแก้ไขได้ในเวลาที่คนส่วนมากต้องการเช่นนั้น.

เจ้าพระยาวรวงศาฯ ได้เล่าให้เราฟังว่า-

“ในหลวงท่านทรงสั่งว่าให้ยกพระแท่นมณฑลซึ่งเป็นของพระร่วงเจ้าไปเสียในวังหลวง, อย่าให้ท่านประทับและพระสังวาลย์ของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ก็อย่าหยิบมาให้ท่านทรงในวันนั้น, เพราะพระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์นี้ท่านได้กู้บ้านเมืองมา. ฉันเป็นผู้ที่จะพาไป....., จึงไม่สมควรจะนั่งและใส่ของๆ ท่าน.”

พระยาทรงสุรเดช (เทพ หิมอุสมาน)

และในวันพระราชทานธรรมานุญนั้น, ก็
ประทับบนพระแท่นองค์ที่จำลองไว้จริง ๆ.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรำพันอยู่เสมอว่า-
“ฉันกลัวตายไปเจอะปู่ตายายเข้าจริง ๆ ท่าน
คงจะกริ้วว่ารัชของท่านไว้ไม่อยู่เป็นแน่!”

ถึงเดือนกุมภาพันธ์ ในหลวงกำหนดจะ
เสด็จเข้ามาทำงานฉัตรมงคลประจำปีในวันที่
๑๙. เราก็คงจะเข้ามาก่อนวันงานวันหนึ่ง. ต่างคน
ต่างเตรียมจะกลับ, แต่พอถึงวันที่ ๑๙ ก็มีข่าว
ซุบซิบกันว่า-ไม่เสด็จกลับ. จึงได้เริ่มรู้กันว่า-
หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง) ซึ่งในเวลา
นั้นตั้งตัวเป็นหัวหน้า “คณะชาติ” และมีคนเข้า
ด้วยเป็นอันมาก. ส่งคนมากราบทูลว่าอย่าให้
เสด็จกลับเข้าไปในกรุงเทพฯ. เพราะพวกทหาร
มีพระยาทรงสุรเดชเป็นหัวหน้าจะคอยดักยึด
รถไฟพระที่นั่งไว้ที่บางซื่อ (อันเป็นแดนทหารอยู่)
แล้วจะบังคับให้ทรงขึ้นเลาออกอย่างพระเจ้าซาร์.
เพื่อจะเป็นรัชบัลลังก์. แต่ถ้าไม่ยอมทรงขึ้นก็จะ
จับเอาพระองค์ไว้ให้เจ้านายในพระราชวงศ์นำ
ทรัพย์สินสมบัติมาถวายพระชนม์ชีพพระเจ้าอยู่หัว.

เมื่อในหลวงทรงทราบเช่นนี้แล้ว. ก็ตรัส
บอกแก่พระยามโนฯ ว่าต้องทรงเชื่อเพราะพระยา
ทรงสุรเดชยังไม่ยอมมาเฝ้าพระองค์ท่านอยู่น

เดียวเท่านั้น. และพระยาทรงฯ เป็นหัวหน้าที่เข้มแข็ง. พวกทหารเชื่อฟังจริงๆ
เสียด้วย. เหตุนี้ที่ทำให้พระยามโนฯ ต้องกลับมาอธิบายและพาพระยาทรง
สุรเดชออกไปเฝ้ารับรองกับพระองค์ในหลวงว่าไม่มีเหตุเช่นนั้นขึ้นได้.

ถึงงานพระเมรุเจ้านายในเดือนมีนาคม. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จ
กลับเข้ามา. พระยาทรงฯ ก็ตรวจตราดูแลการรักษาพระองค์กวดขันขึ้นจริงๆ.
ทำให้เขาใจกันไปว่าพวก extremists ยังไม่ได้ทหารไปเป็นพวกทั้งหมดโดย
จะพาพระยาทรงฯ. ไม่ช้าก็มีเสียงติเตียนว่าในหลวงซัด. จะเสด็จไหนก็
พกเอาปืนเล็กไปด้วยติดพระองค์. พวกเจ้าบางคนหัวเราะเขาว่าป็นเล่า
เท่านั้นจะไปทำอะไรใครได้.

แต่ข้าพเจ้าได้ยินว่าในหลวงตรัสว่า-

“ปีนี้มียูสองลูก. ลูกหนึ่งสำหรับหัวทัญ (สมเด็จพระราชินี)
ก่อนหนึ่งลูก. แล้วฉันเองหนึ่งลูกเป็นเสร็จ เพราะถ้าจะจับกันบังคับให้

เขินอะไรที่หลอกลวง
ราษฎรแล้ว-เป็นยิ่งตัว
ตาย!”

พระยาสุรเชษฐภชิต (ชิต สุวรรณเดย์)

จริงอยู่, ในหลวง
ไม่ทรงแข็งแรงและเมื่อ
ถูก threaten to life อยู่
บ่อยๆ ก็ทำให้ nervous
ได้จนถึงถูกเรียกว่า-ซี้
ซลาด, ซี้คราน, ซี้เกียจ,
รวมความว่าไม่มี fight-
ing spirit เสียเลย. แต่
ข้าพเจ้าเห็นว่าที่ในหลวง
ทรงอ่อนแอเช่นนี้, เป็น
เพราะไม่มีอนามัยดีพอ
อย่างหนึ่ง และไม่มีคน
แข็งแรงอยู่ด้วยพออย่างหนึ่ง,
ไม่ใช่เพราะมีพระนิสัย
เป็นคนซลาด, ทั้งรู้พระ
องค์อยู่ดีด้วยว่าความรู้

ความชำนาญของพระองค์ไม่มีพอกับความรักชาติของพระองค์ จึงทำให้
ถึงเล็ดเล็ดขาดไม่ได้. ด้วยเกรงผิดอยู่เสมอ. ถ้าเป็นเวลาบ้านเมืองสงบ
สุขก็ไม่เป็นไร. แต่เดี๋ยวนี้มีเหตุการณ์ที่บ้านเมืองต้องการ strong King
พระองค์จึงต้องถูกติเตียนไปต่างๆ ตามความเห็นของคนส่วนมากว่า-
ถาวรจะ.....เช่นนั้นเช่นนั้น.

ฉบับหน้าอ่าน ความวุ่นวายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

ศิลปศาสตร์และวรรณกรรมแห่งอารยธรรมสยาม

ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ ART & CULTURE

หนังสือสารวิชาการของ สำนักพิมพ์ (มติชน)

วรรณคดีการเมืองเรื่อง สามกรุง
บุพร แสงทักษิณ
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๓๗๖ หน้า กระดาษปอนด์, ราคา
๒๑๐ บาท

ภาพสะท้อนจากการศึกษาวิเคราะห์วิจัย
วรรณคดีฝั่งเพชร เรื่องสามกรุง พระนิพนธ์ในพระ
ราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.)

แอ่งอารยธรรมอีสาน
รศ.ศรัทธา วังลิโปม
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๖๑๖ หน้า กระดาษปอนด์ (เย็บ
กึ่ง), ราคา ๓๐๐ บาท

“แอ่งอารยธรรมอีสาน” เล่มนี้ เป็นการนำ
เสนอเรื่องราวของแอ่งอารยธรรมอีสาน อันเต็มไปด้วย
ร่องรอยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดี

ชื่อบ้านนามเมือง
คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๒๐๘ หน้า กระดาษปอนด์, ราคา
๑๒๐ บาท

เบื้องหลังชื่อเสียงเรียงนามของถนนหน
ทาง คลอง สะพาน และวัดวาอารามทั่วกรุงเทพ
มหานครกว่า ๑๐๐ แห่ง

ตามเสด็จ ไกลบ้าน
อัมพร จิรัฐติกร
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๒๕๐ หน้า กระดาษปอนด์, ราคา
๑๖๐ บาท

“ตามเสด็จ ไกลบ้าน” คือบันทึกการเดินทาง
ทางคันหาประวัติศาสตร์ตามเส้นทางเสด็จประพาส
ยุโรปครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ในรัชกาลที่ ๕

ในห้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น...
ศิราพร วิจิตรฐาน ณ ถลาง
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๒๔๘ หน้า กระดาษปอนด์, ราคา
๑๑๐ บาท

การศึกษาชาติชนในบริบททางสังคมไทย
เพราะตราใบที่ในสังคมยังมีวัฒนธรรมที่ให้ความ
บันเทิงต่าง ๆ นิทานก็ยังคงมีบทบาทเป็นอาหาร
ทางใจมนุษย์ และควรค่าแก่การศึกษาอยู่
เสมอ

มิ่งไม้มาลีจีน
เทพประจาดอกไม้ และดอกไม้ประจำ
ฤดูกาลของจีน

พรพรรณ จันทโรนานนท์
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๒๔๘ หน้า กระดาษปอนด์, ๔ สี
๑๖ หน้า, ราคา ๑๖๐ บาท

เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ ความเข้าใจ ด้าน
ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของจีน

ปราสาทเขาพนมรุ้ง
ศาสตราจารย์ ดร.หม่อมราชวงศ์ สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๔๔๘ หน้า กระดาษปอนด์
แทรก ๔ สี, ราคา ๒๕๐ บาท

ปราสาทเขาพนมรุ้ง ศาสนบรรพตที่
งดงามที่สุดในประเทศไทย (ฉบับปรับปรุงเพิ่ม
เต็มล่าสุด) เล่มนี้ จะได้สัมผัสความยิ่งใหญ่ของ
มนุษย์ในอดีต ที่ทำให้เกิดความพิศวงว่า เขาเหล่านี้นั้นเป็นเทพเจ้าหรือเป็นมนุษย์

**อาณาจักรเจนละ : ประวัติศาสตร์
อีสานโบราณ**

รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สารยา
๑๖ หน้าปกพิเศษ, ๑๒๐ หน้า กระดาษปอนด์, ราคา
๑๐๒ บาท

เจนละ หลักฐานร่องรอยใดที่แสดงถึง
แหล่งที่ตั้ง ประชากรมีความเป็นอยู่อย่างไร ชน
เผ่าใดที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรนี้ มีการปกครอง
แบบใด และมีลายลักษณ์อักษรจดต่อสื่อสารสืบ
ทอดกันหรือไม่ หากคำตอบได้ในหนังสือนี้

หรือสั่งซื้อโดยตรง “เช็ก-รณานิติ-ตัวแลกเงิน” สั่งจ่ายในนาม บริษัทงานดี จำกัด (เครือมติชน) ป.ณ.บางซื่อ
ที่อยู่ ๑๒ ถ.เทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ ๑ จตุจักร กทม. ๑๐๔๐๐ โทร. ๕๔๐-๐๐๒๑ ต่อ ๓๓๐๕ FAX : 580-0558